

כוהנים ומלאכים, בני צדוק ו'נועדי צדק'

ההיסטורי, הדתי והפולחני. מעיון בחיבורים אלה עולה שישויות אלה מכונות 'רוחי עולמים', 'רוחי קודש קדשים', 'רוחות אלוהים חיים', 'רוחות דעת', 'רוחות משרתים', 'צורות אלוהים חיים', 'מלאכי רוחות האש ומלאכי רוחות השמים', 'מלאכי פנים', 'מלאכי קודש', 'קדושי קדושים', 'עדת אלים', 'בני אלים', 'בני שמים', 'נשיאי רוש', 'כוהני קורב', 'משרתי פנים', 'נועדי צדק', 'שרים', 'צבא מלאכים', ועוד. ישויות בלתי נראות אלה, ההופכות לנשמעות בלשון השיר והמיתוס, מכהנות בקודש בהיכלות העליונים וקשורות בצורות רבות לסדרי הבריאה, למחזורי היקום, לעולם המרכבה, למסורת הכהונה, לפולחן המקדש ולמקורותיהם המיתולוגיים.

בסיפור הבריאה בספר היובלים, נוסח קומראן, המסופר מפי מלאך הפנים, מתוארת בריאת המלאכים כראשית פועלו של האל וכתשתית הסדר הקוסמי הכרוך בשבעה מעשים:

[ויאמר מלאך הפנים אל משה בדבר יהוה לאמור כתוב כל דבר] הברייה כא[שר] [ביום הששי כלה יהוה אלהים את כל מעשיו וכל אשר ברא] וישבת בים [השביעי] [ויקדש אתו לכל עולמים ויתן אתו לאות לכל] מעשו] כי ביום הראשון ברא את השמים והעליונים ואת הארץ [ואת המים ואת כל הרוחות המשרתים לפניו מלאכי] הפנים ומלאכי הקודש] ומלאכי רוחות האש ומלאכי הרוחות הנושבים] ומלאכי רוחות העננים לערפל ולאלגביש ולכפור ולטל ולשלג ולברד ולקרחה ומלאכי הקולות ולמלאכי הרוחות [הסערים ומלאכי הרוחות לקר ולחום ולחורף ולקיץ ולכל רוחות בריותו] אשר עשה בשמים ואשר עשה בארץ ובכל התהומות מאפלה ושחר ו[אור וערב אשר הכין בדעתו: אז ראינו מעשיו ונברכהו על כל [מעשיו ו]נהללה לפניו כי שבעה] מעשים גדולים עשה ביום הראשון.²

מסורת זו היא התשתית לשיתוף המלאכי-כוהני, שכן הסיפור המלאכי מתחיל בקדושת השבת וארוג סביב התבנית השביעונית המקודשת. מלאך הפנים מוסיף ומבאר שהאות האלוהי ניתן לשומרי השבת השמימיים, למלאכים:

ויתן לנו אות גדול את יום השבת אשר שבת בו... ונשבותה ביום השביעי מכל מלאכה כי אנחנו כל מלאכי הפנים וכל מלאכי הקודש שני המינים האלה אמר לנו לשבות שבת עמו בשמים ובארץ.³

2 4Q216, col. V: 1-11; DJD XIII, p. 13. השו"ס היובלים ב 1-3. מסורת זו נשמרה גם בנוסח שירי קרוב במגילת ההודיות: הודיה א, 1, 10-13 (ליכט תשי"ז, 58-59).
3 4Q216, col. VII: 5-9; DJD XIII, p. 19

פרק שמיני
כוהנים ומלאכים,
בני צדוק ו'נועדי צדק'

ויפן אל לוי ויחל לברכו ראשונה ויאמר אליו יברכך ה' אלהי הכל אדני כל העולמים אותך ובניך בכל העולמים [...] וקרוב אותך וזרעך אליו מכל הכשר לשרתו במקדשו כמלאכי הפנים וכקדושים. (ספר היובלים לא 13-14)

כי יסד בקדושי עד קדושי קדושים ויהיו לו לכוהני קורב במקדש מלכותו משרתי פנים בדביר כבודו. (שירות עולת השבת, שיר עולת השבת הראשונה)

ולכוהנים [...] כי בהמה בחרתי מכול שבטיה לעמוד לפני ולשרת ולברך בשמי הוא וכול בניו כול הימים. (מגילת המקדש LX, 9-11)

ונגשו הכוהנים בני לוי כי בהמה בחרתי לשרת לפני ולברך בשמי.

(מגילת המקדש LXIII, 3)

בספרות הפסידואפיגרפית, בספרות קומראן ובספרות ההיכלות נמצא השתקפות לאמונה בישויות שמימיות המצויות במרומים לצד אלוהי ישראל בנוסח החורג במידה רבה מתפיסת המקרא ומתפיסת חז"ל.¹ התו המייחד את הספרויות האלה על הסתעפויותיהן השונות הוא נוכחותם ומקומם המרכזי של המלאכים במארג הקוסמי,

1 ראו אורבך תשכ"ט, 115-160; רופא תשל"ט; גול 1979; מאך תשנ"ו.

הסיפור מסתיים בבחירת עם ישראל, המתייחד בכך שהוא שובת בשבת יחד עם המלאכים:

ויאמר לנו הנה אני מבדיל לי עם בתוך עממי ושבחו הם וקדשתי אותם לי לעם וברכתים והיו עמי והייתי לאלהיהם ובחר בזרע יעקב... ואת היום השביעי אניגיד להם לשובתם בו מכל כאשר ברכתם וקדשם לו עם סגולה מכל הגוים ולהיות יחד עמנו שובתים.⁴

כאן נקטע נוסח קומראן של ספר היובלים. מקבילותיו והמשכו מצויים בתרגום העברי:

ויתן לנו ה' את גדול את יום השבת(ות) למען נעשה מלאכה ששה ימים ונשובת ביום השביעי מכל מלאכה. וכל מלאכי הפנים וכל מלאכי הקדש שני המינים הגדולים האלה יאמרו לנו כי נשבת עמו בשמים ובארץ. ויאמר לנו הנני מבדיל לי עם מכל העמים (ושבתו הם) ושמרו את השבת וקדשתי לי לעם וברכתים כאשר קדשתי את ימי השבת ואקדשם לי וכן אברכם והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים. ואבחר בזרע יעקב מכל אשר ראיתי ואכתבהו לי לבן בכור ואקדשהו לי לעולם ועד והודעתים את יום השבת למען ישבתו בו מכל מלאכה. ויעש בו את כזה אשר בו ישבתו הם עמנו ביום השביעי... וכאשר ישבתו עמנו יחדו (ספר היובלים ב 17-21).

בספר היובלים, ובספרות קומראן בכלל, נודעת לשבת חשיבות מכרעת: ביום זה המלאכים נוכחים במחיצתם של שומרי השבת בארץ, ולכן חוקי השבת בספרות זו, התובעים שבתה מוחלטת, טהרה והתקדשות, מחמירים לאין ערוך מחוקי השבת המקובלים במסורת חז"ל.⁵

בספרות הכהונה המתבדלת שיצרה את מסורת המרכבה ובספרות ההיכלות שהמשיכה מסורת זו, המלאכים נתפסים כבני דמותם השמימיים של הכהנים האידאליים, בחירי אלוהים מלידה, המעידים על הסדר האלוהי ועל מהלכו היוצר של הזמן, שומרים את משמרת הקודש של השבתות ושל המועדים התלויים בעונות השנה ובסדר השביעוני, ובעבודתם מקשרים בין שמים לארץ ומקריבים אותם. הכהנים נתפסים כבני דמותם הארציים של המלאכים, עדי הבריתות ושומרי השבועות, המופקדים על חילופי העונות ועל נצחיות חוקי הטבע, שומרי השבת המשרתים כ'כהני קורב' במרומים, משוררים, משבחים ומהללים בהיכלות עליונים.

4 4Q216, col. VII: 9-11; DJD XIII, p. 19

5 על השבת בספר היובלים ראו ב 1-2, 16-22; כמו כן ראו ב 6-13; ונדרקס 1997, 3-24; פאלק 1998; דרינג 1997א; דרינג 1997ב. על השבת בברית דמשק ובמגילת המקדש ראו דין תש"ז; באומגרטן 1977; באומגרטן 1996.

דבריהם של הנביא מלאכי 'כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא' (ב 7), ושל רב הונא הכוהן: 'זה שרואה את הכהנים בבית הכנסת בברכה ראשונה צריך לומר ברכו את ה' מלאכיו' (ירושלמי, ברכות א, א [ב ע"ג]) מלמדים שהיו מסורות שונות בדבר הזיקה בין מלאכי קודש לכוהנים מקודשים בחירי אלוהים הפועלים בסמכות שמימית וערבים במשותף לשמירת משמרת הקודש.

המגמה הקושרת בין כוהנים למלאכים זוכה להרחבה, העמקה ופירוט בספרות הכהונה המתבדלת. מלאכים וכוהנים כאחד מוצגים כשומרי הברית, שומרי השבת, בעלי ידע נסתר, כותבי ספרים ומחשבי לוחות שנים, טובלים ומיטהרים, מקריבים קרבנות, משוררים, מנגנים ואומרים קדושה. הם בעלי מסורת השמות והברכות, כורתי הברית ועדי הזמן המקודש המחולק לשבתות, הנשמר בלוח השמש בשמים ובארץ. הם שותפים בהנחת העקרונות המופשטים הנובעים מהציווי האלוהי הנעלם ובהנחלתם בדרכי אמת וצדק, דעת ומשפט, בעולם הנגלה. הם גם שותפים לעדות על הסדר האלוהי ועל דרכי מימושו בשמים ובארץ, הם שותפים בקדושה ובדעת אלוהים ובביטוייהן בפולחן ובחוק, בספר מספר וסיפור, בברכה ובשיר.

בספר היובלים נמצא זיהוי מפורש בין כוהנים למלאכים כמשרתים בקודש. זיהוי זה נקשר בשבט לוי ומתואר בדברי ימי האבות מפי המלאכים: 'ויבחר זרע לוי לכהנים וללויים לשרת לפני ה' כמונו בכל הימים ויברך לוי ובניו לעולם' (ל 18). בשירות עולת השבת מתוארת בפירוט עבודת הקודש שמשותפים בה כוהנים ומלאכים: 'כי יסד בקדושי עד קדושי קדושים ויהיו לו לכוהני קורב במקדש מלכותו משרתי פנים בדביר כבודו'.⁶ בחיבור זה ובמגילת הברכות מובאים תיאורים רבים של המלאכים המכהנים בהיכלות השמימיים, הן בנוסח תיאורי עקיף: 'לקרובי דעת [...] עולמים וממקור הקודש למקדשי קודש קדושים [...] כוהני קורב משרתי פני מלך קודש קדושים [...] וחוק בחוק יגברו לשבעה סודי עולם כי יסדם לו לקדושי קדושים משרתים בקודש קדושים',⁷ הן בפנייה ישירה לאל: 'סוד אלי טוהר עם כל ידעי עולמים להלל ולברך את שם כבודכה בכל קצי עולמים אמן אמן',⁸ וכן: 'יכול רוחי משאי מקדש בסודיהמה ובממשלותמה גבורי אלים בכוח [...] יברכו ביחד כולמה את שם קודשכה',⁹ הן בנוסח ליטורגי אינוקטיבי שבו פונים הכהנים למלאכים ומעוררים אותם להשתתף בטקס נשגב של האדרת האל בשירת הקודש בהיכל השמימי:

6 4Q400, frag. li: 3-4 (ניוסם 1985, 89). וראו עתה 176, D.J.D. XI.

7 4Q400, frag. li: 6-10

8 4Q286, frag. 7a, col. I: 6-7; DJD XI, p. 25

9 4Q286, frag. 2a,b,c: 2-4; DJD XI, p. 17 והשוו: 'להלל כבודכה פלא [באלי דעת ותשבחות]

מלכותכה בקדשי קדושים' (4Q401, frag. 14; DJD XI, p. 207).

למשכיל

שיר עולת השבת השביעית בשש עשר לחודש
הללו אלוהי מרומים הרמים בכול אלי דעת
יקדישו קדושי אלוהים למלך הכבוד
המקדיש בקודשו לכל קדוש(י)
ראשי תושבחות כול אלוהים
שבחו לאלוהי תשבחות הוד
כי בהדר תשבחות כבוד מלכותו
בה תשבחות כול אלוהים עם הדר כול מלכותו
רוממו רוממו למרום אלוהים מאלי רום
ואלוהות כבודו מעל לכול מרומי רום
כי הוא אל אלים לכול ראשי מרומים
ומלך מלכים לכול סודי עולמים
ברצון דעתו לאמרי פיהו יהיו כול אלי רום
למוצא שפתיו כול רוחי עולמים
ברצון דעתו כול מעשיו במשלחם
רננו מרנני [דעת] ברונן באלוהי פלא
והגו כבודו בלשון כול הוגי דעת
רנות פלאו בפי כל הוגי בו
כיא הוא אלוהים לכול מרנני דעת עד
ושופט בגבורתו לכול רוחי בין
הודו כל אלי הוד למלך ההוד
כיא לכבודו יודו כול אלי דעת
וכל רוחות צדק יודו באמתו
וירצו דעתם במשפטי פיהו
והודותם במשוב יד גבורתו למשפטי שלומים
זמרו לאלוהי עוז במנת רוח
רוש למזמור בשמחת אלוהים
וגיל בכול קדושים לזמרות פלא בשמחת עולמים
באלה יהללו כול יסודי קודש קודשים
עמודי משא לזכול רום רומים וכול פנות מבניתו זמרו
אלוהים נורא כוח כול רוחי דעת ואור למשא יחד
רקיע זו טוהר טהורים למקדש קודשו
ושבחוהו רוחי אלוהים להודות עולמי עולמים

רקיע רוש מרומים כול קורותו וקירותו כול מבניתו מעשי תבניתו
רוחי קודש קודשים אלוהים חיים רוחי קודש עולמים
ממעל [מ]כול קדושים ברקיעי
פלא נפלא הוד והדר ויפלא אל הכבוד באור אורתם
דעת בכול מקדשי פלא
רוחות אלוהים סביב למעון מלך
אמת וצדק כול קירותו.¹⁰

כוהני מטה קוראים שבע קריאות למלאכי מעלה: הללו, שבחו, רוממו, רננו, הגו, הודו, זמרו – בשירת עולת השבת השביעית, המחודשת את הברית האלוהית עם מלאכים ובני אדם. דומה ששיר זה, שבו מזמנים כוהני מטה את כוהני מעלה להלל, לזמר, להודות ולשבח, מחדש את הברית השביעית מראשית הימים בין שומרי השבת השמימיים לבני דמותם הארציים, המקדשים את השבת בשיר בעל תבנית שביעית ומעידים על נוכחות המלאכים במחיצתם מדי שבת. השירה כתובה ונאמרת בלשון קצובה המחוללת תמורה עמוקה במתפלל שמטרתה להעתיק אותו לעולמות עליונים, להעלותו בהתעלות מיסטית ולרוממו לעולם המלאכים ולחלופין להעיד על נוכחותם של מלאכים במחנה הקודש הארצי השובת ומתקדש. מטרה זו מושגת באמצעות מעבר אסוציאטיבי לטורגי מעבודתם של המשרתים בקודש במקדש הארצי, המופקדים על עבודת הקודש, על לחם הפנים, על הדעת, הצדק והמשפט, ועל משמרת הקודש, על השבח וההלל, אל עבודתם של מלאכי הפנים, מרנני דעת, 'נועדי צדק' ואלוהי המרומים, המשרתים בקודש, משבחים ומהללים במקדש השמימי, המכונים בשמות ותארים הקשורים במישרין לעבודת הכוהנים והלויים.

יש משום כוח, קסם וכשף בליטורגיה שמימית זו, החוזרת בתבניות קבועות, בלשון נשגבת ובתחביר מחזורי מזור, הקשור אולי ללשון הרז והפלא של המלאכים, על לשונות הכהונה הקשורות בשירה ובזמר מחזוריים, בדעת, בחוק ובמשפט, בתהילה ובשבח, ובעבודת הקרבנות הסוכבת סביב מחזור שביעית ומתעלה בכוח השיר, ההלל, השבח, הרוממות, הרננה, ההודיה והזמר למחוזות הפלא והקודש. הקשר העתיק בין chant ל'enchantment', או בין לשון השיר לקסם, לפלא ולכשף, התעצם בעולמם של מחברי שירות עולת השבת, שהיו כוהנים ללא מקדש ונמנע מהם לשורר ולשרת, להקריב קרבנות – זבחים, שלמים ועולות – ולעסוק בעבודת קודש מוחשית, אך הותר להם לשורר עם מלאכים ולקרר בלשון השיר בין השמים לארץ.

10 4Q403, frag. li: 30–46 (ניוסם 1985, 209–210, ודיון שם, 213–225). העריכה במבנה שירי היא שלי. והשוו DJD XI, p. 269, ודיון שם, 270–278. על השבת השביעית בקומראן ראו מאיר 1992, 546.

המציאות השמימית נבנית מלשון השיר ומצלילי ההלל והשבח, והמחזוריות הקוסמית עולה ממחזורי השירות ומחלוקתם בזיקה לתבניות זמן שביעוניות ולמחזורי הקרבנות, ולשון עבודת המלאכים והכוהנים הפכה ל'סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה' (בר' כח 12).

ייתכן שמסורות שיריות אלה ליוו את עבודת המקדש בפועל בימי בית ראשון, ואולי גם בראשית ימי בית שני, וייתכן שהדברים מתייחסים למסורות ליטורגיות מיסטיות ולעבר מיתולוגי אידאלי שנוצרו בדיעבד, אחרי הפרישה מעבודת המקדש בירושלים. מכל מקום, המסורות הליטורגיות, התלויות בשביעיות לוח השמש, אינן מתייחסות למציאות הפולחנית של שלהי ימי בית שני שהייתה שנויה במחלוקת.

במקומות רבים בספרות זו נמצא מסורות בדבר זיקת הגומלין בין עבודתם של שומרי משמרת הקודש הארציים והשמימיים. ניכר בבירור שהתיאור השירי בשירי עולת השבת של עבודת המלאכים, הנקראים כוהני קורב, משקף את עבודת הכוהנים בארץ: 'והיו לו לכוהני קורב במקדש מלכותו משרתי פנים בדביר כבודו'. הוא הדין בתפילות ב'דברי המאורות' – בעבודת המלאכים במקדש השמימי משתקפת עבודת הכוהנים המודים ומברכים במקדש הארצי: 'הודות ביום השבת הודו לאל ברכו את שם קודשו תמיד בשמים ובממשלותם כול מלאכי רקיע קודש',¹¹ ותיאורי ההיכלות השמימיים משקפים את תיאורי ההיכל הארצי.

ערפול הגבולות בין כוהנים למלאכים ניכר בשירי 'למשכיל' שנמצאו בקומראן, המציגים בלשון מושגים וזהה את הכהונה השמימית ואת הכהונה הארצית ויוצרים מציאות לשונית המאחדת את הנעלם והנגלה:

במזוקקי שבעתים ובקדושים
יקדי[ש] אלוהים לו למקדש עולמים
וטהרה בנבר[א]ים
והיו כוהנים עם צדקו צבאו
ומשרתים מלאכי כבודו
יהללוהו בהפלא נוראות.¹²

למשכיל שיר הללו את שם קודשו
ורוממהו כול יודעי [צדק] [...]
שומרי דרך אלוהים ומסלות[קודשו]
לקדושי עמו בדעת[אלוהים הנבונה]

11 4Q504, frags. 1-2 : 4; DJD VII, p. 168. וראו חזון תשנ"ב.

12 4Q511, frag. 35: 1-4; DJD VII, p. 237.

שם ישראל בשנים עשר מחנות קדוש[כ]ה לו
[] גורל אלוהים עם מלא[כי] מאורות כבודו בשמו תשובחות
[] הם תכן למועדי שנה וממשלת יחד להתהלך [ב]גורל [אלוהים]
לפי כבודו[ו]לשרתו בגורל עם כסאו כיא אלהי < >¹³

מחבריה של ספרות זו ראו עצמם כשותפים למלאכים, פועלים לנכחם ומחויבים לנהוג בסדרי טהרה מופלגים משום קרבתם אליהם, שכן ייחסו להם לא רק השתקפות מיתית-מיסטית פולחנית בעולמות עליונים או מציאות פיזית ומעמד ליטורגי משותף המעניק משמעות למשמרת הקודש, אלא גם ראו בהם ייצוג אלוהי ליחסי הנגלה והנעלם מראשית הדברים, ובהווייתם הנעלמת-נגלית ראו מקור סמכות שמימי, עדות נצחית, השראה פולחנית, ערבות היסטורית ונוכחות ממשית בקרבם. חוקי הטהרה שאסרו על נשים, נכים וחולים לשהות בעדה ובעיר המקדש ובמחנה העדה בזמן מלחמה מנומקים בנוכחות מלאכים שקדושתם מקבילה לקדושת קודש הקדושים.¹⁴

ברבים מחיבוריה של הכהונה המתבדלת נמצא ביטוי לזיקתה של 'עדת היחד' או 'עצת היחד' ל'קדושי שמים', זיקה שנגזר ממנה שם העדה המייחדת בהווייתה את הנגלה והנעלם ב'יחד' כוהני-מלאכי. שורות השיר של בעל מגילת ההודיות ממחישות בבירור את הקשר בין המשוררים השמימיים והמהללים הארציים וקושרות בין גן העדן השמימי למחנה הקודש הארצי:

להתיצב במעמד עם צבא קדושים
ולבוא ביחד עם עדת בני שמים
ותפל לאיש גורל עולם עם רוחות דעת
להלל שמכה ביחד ר[ג]ה
ולספר נפלאותיכה לנגד כול מעשיכה.¹⁵
להתקדש לכה מכול תועבות גדה ואשמת מעל
להיחד [עם] בני אמתך
ובגורל עם קדושיכה
[...]

ולהתיצב במעמד לפניכה¹⁶

13 4Q511, frag. 2: 1-10; DJD VII, p. 221

14 סרך העדה 2, 9-4 (ליכט תשכ"ה, 264-265).

15 הודיה 1, 3, 22-23 (ליכט תשי"ז, 84-85); 1QH, col. III: 22-23. על שיתוף בין אנשי היחד למלאכים ראו דימנט 1996, 93-103.

16 בנוסח המערה הרביעית של ההודיות מצויה גרסה נוספת של קטע זה: 'לספר אלה מקצ לקצ ולהתיצב במעמד לפניכה ולבוא ביחד עם בני שמים ואין מליץ להשיב דבר כפיכה' (4Q427, frags. 17-18; DJD XXIX, p. 97).

עם צבא עד ורוח(ות דעת)

להתחדש עם כול נהיה

ועם ידעים ביחד רנה.¹⁷

כי הביאותה (אמתכה וכ)בודכה לכול אנשי עצתכה

ובגורל יחד עם מלאכי פנים

ואין מליץ בנים לק(דושיכה)

והם ישובו בפי כבודכה

ויהיו שריכה בגורל קדושיכה

שורשם] פרח כצין שדה עד עולם

לגדל נצר לענפי מטעת עולם

ויצל צל על כול תבל

וענפיו עד שחקים ושורשיו עד תהום

וכול נהרות עדן [ישקו את ד]ליותיו

והיה [ל]מים לאין חקר

ויערו על תבל לאין אפס

ועד שאול שורשיה

ותהיה מעין אור למקור עולם

לאין הסר בשביבי נוגהו יבערו.¹⁸

היחד הכוהני-מלאכי של קדושה, דעת, פלא, נצחיות, אמת וברכה, צדק ומשפט, זיכרון ועדות, נקשר בדימויים רבי יופי של עץ חיים וגן עדן, המשלבים את יפי מחזורי הטבע של הנצה, פריחה ותנובה, עם רזי הפלא של סוד החיים האלוהי. היחד המלאכי-אנושי של שומרי השבת, שמלאך הפנים מעיד עליו בספר היובלים (נוסח קומראן) בלשון 'ולהיות יחד עמנו שובתים', מופיע גם בדברי בעל ההודיות המתאר את השיתוף בהתייצבות לעבודת הקודש בין בני העדה ובני שמים, המהללים יחד את בוראם. גם מחבר מגילת הסרכים מתאר בלשון מרוממת, המזכירה את לשון יחזקאל (מד 28) המוסבת על הכוהנים, את מתת אלוה שהוענקה לבחירים החיים ברוחם יחד עם המלאכים:

לאשר בחר אל נתנם לאחוזות עולם

וינחילם בגורל קדושים

ועם בני שמים חבר סודם לעצת יחד

¹⁷ הודיה כ, 11, 10-14 (ליכט תשי"ז, עמ' 162-163).

¹⁸ 1QHa, col. XIV: 12-18 (גרסיה-מרטינו וטיכלאר 1997, 174). וראו ליכט תשי"ז, 113-114.

וסוד מבנית קודש למטעת עולם

עם כול קץ נהיה.¹⁹

גם בקטעים אחרים נזכרת נוכחות המלאכים בעדה ומתוארת השתתפותם בעבודת הקודש:

וברוכים כול מלאכי קודשו יברך אתכם אל עליון ויאר פניו אליכם...

כי אל עמכם ומלאכי קודשו מתיצבים בעדתכם ושם קודשו נקרא ע[ליכם]...²⁰

[ואנחנו ביחד נועדנו ו]עם ידעים נשירה לכה ונרננה...

עם גבוריכה בהפלא נספרה יחד בדעת אל.²¹

עניינו של היחד הכוהני-מלאכי, השותף לתהילות, לשירות ולברכות, הוא בעדות מחזורית תמידית על הסדר האלוהי הנצחי של חליפות הזמן ומחזורי העתים ועל גילוייו בברכת הטבע וסוד החיים. היחד הכוהני-מלאכי מופקד על שמירת מחזורי הסדר הליטורגי המעידים על סדר קוסמי זה במציאות הארצית והשמימית:

ואנו עמכה [ב]מעשי אמתכה נהלל[ה שמכ]ה

[ובגב]ורתכה נרוממה תפאר[תכה

בכול עת]ם ומועדי תעודות עולמים

עם [מבוא יומם] ולילה ומוצאי [ע]רב [ובוקר

כיא גדולה] מחשבת כבודכה

ורזי פל[א]ת[ת]יכה במרומיכה.²²

בני העדה לא הסתפקו בחוויית החיים לנכחם של בני השמים, שהשתקפה בסדרי הטהרה, בסדרי השירה ובתיאור עבודתם במרומים, שהייתה הקשורה בשמירת סדר השבתות ומועדים, אלא התחקו אחר מקורה המלאכי של הכהונה ואחר שורשי השיתוף הפולחני בין כוהנים למלאכים, שעמד בסימן השבע, השבת, השבועה, האות, העדות והברית. הם סיפרו על כך במיתולוגיה מלאכית-כוהנית, השוזרת מסורות שונות ועוסקת בראשית מסורת הכהונה ובמקורה השמימי. המגמה היא להקדים את ראשית הכהונה ככל שניתן בשל הקשר בין הסדר הקוסמי לסדר הריטואלי, התלוי בקשר בין כוהנים למלאכים, ולפיכך אבות העולם מצוירים ככוהנים.

¹⁹ סרך היחד 11, 7-8 (ליכט תשכ"ה, 230).

²⁰ 4Q285, frag. 1: 2-4, 9-10; DJD XXII, p. 294 (גרסיה-מרטינו וטיכלאר 1998, 642); ראו גם

11Q14, frag. 1: 14-15; DJD XXIII, p. 247 (שם, 1210); וכהולדר ואבנ 1992, 223.

²¹ 4Q427, frag. 3: 4-5 (גרסיה-מרטינו וטיכלאר 1998, 894).

²² מלחמת בני אור ובני חושך: 31, 21, 10-12; DJD VII, pp. 21, 31 (גרסיה-מרטינו

וטיכלאר 1998, 974).

במיתולוגיה זו,²³ ראשית הכהונה קשורה בחנוך בן ירד, השביעי באבות העולם, ש'התהלך עם האלהים' (בר' ה 24), היה ראשון יודעי קרוא, כתוב וספור, ראשון מקטירי הקטורת, ראשון יודעי לוח השבתות והמועדים, הדעת והחוק השמימי הכרוכים בו, וראשון השומרים, הזוכרים והמוריישים את הידע המלאכי בכתב ובעל פה לבניו הכהונים. אחרי המבול, שכילה את העולם משובש הסדרים, טיהר אותו במים חיים, מי גשם ומי מעיינות, והציב את התשתית החישובית ללוח השמש, המשכה של הכהונה קשור בנח (נינו של חנוך), 'איש צדיק תמים' ש'מצא חן בעיני ה' (בר' ו 9, 8). לאחר שוך המבול, העלה נח קרבנות והקטיר קטורת בארץ, חידש את הברית עם המלאכים וקיבל עליו שבע מצוות כנגד חטאי העירים.

בספר חנוך ב (פרקים יט-כג) מוצגים בני השושלת הכהונית שקדמה למשפחת אברהם: חנוך, מתושלח, למך, שני בניו נח וניר, מלכיצדק 'כהן לאל עליון', בנה של צופנימה, אשת ניר (חנוך ב כג 1). אולם ראשית השושלת הרציפה של הכהונים קשורה בלוי בן יעקב, הזוכה בברכתם של שבעה מלאכים, ובברכת יצחק סבו, שגולד בחג השבועות בעקבות הבטחה מלאכית שניתנה במועד זה (ספר היובלים יד 10-21, טז 18). לוי, שנמשח לכהונה בידי מלאכים בחלום, זוכה במעמד מקודש המובטח לו לנצח בזכות הצדקה והנאמנות המיוחסות לו, הקשורות בקנאות ובנקם. זכויות אלה המוענקות ללוי עומדות בניגוד בולט לעמדת המסורת המקראית בספר בראשית, שאינה מייחדת לו מקום בעל משמעות בהקשר הכהני ואפילו כורכת בו סיפורי גנאי, חמס וקללה.

ספרות הכהונה המתבדלת יצאה לשנות מצב זה מעיקרו והרבתה לספר בשבחיו של לוי אבי השבט הכהני, בויקתו לעולמות העליונים ובמעמדו בעולם המלאכים. ברכת יצחק ללוי בספר היובלים (פרק לא), הבאה בעקבות סיפור מחודש של קורות אבי השבט (פרק ל), היא דוגמה מובהקת למגמה הבאה לעצב מחדש את דמותו של לוי, הזוכר לרעה מרצח אנשי שכם ומקללתו המרה של יעקב:

23 על השתלשלות הכהונה מחנוך עד מתושלח ראו חנוך ב פרקים פא-פב, קו-קז; חנוך ב פרקים כ-כד, טז-ע. על השתלשלותה מלמך לנח, ניר ומלכיצדק, ראו חנוך ב פרקים עא-עג. השוה ספר היובלים 38-39. ספר חנוך א (ספ 1) דן בהעברת תורת כל הנסתרות מחנוך לנח. על הקדשת לוי לכהונה ראו דברי המלאכים בספר היובלים פרקים ל-לב. ראו לוי הארמי, 70-1, DJD XXII, pp. על טקסט זה ראו קוגלר 1996. על לוי ככהן ומלאך ראו, DJD XXII, frag. 2: 17-18; 4Q213a, p. 30. על חזונו של לוי ראו שם, עמ' 40. השוה צוואת לוי א-יט (כהנא, א, קס-קע). וראו צוואת לוי בחנוך צוואות השבטים של דהיינגה והולנדר 1985. עוד ראו קוגלר 1992, 1993; הימלפרב 1993; דרמן תשנ"ה, 223-240. על השתלשלות הכהונה מלוי לקהת, עמרם, אהרן וצאצאיהם ועד לימי הכיתובים, ראו DJD XXII, p. 155; 4Q245, frag. 1: 5-9; שם נזכרים בין השאר לוי, קהת, בוקי, עוזי, צדוק, אביתר, חלקיה, חוניה. והשוו דה"א ה 27-41, שם נמנית השושלת הכהונית מעמרם, אבי משה ואהרן, ועד לחורבן בית ראשון. על לוי ועל מעמד הלויים בקומראן ועל זיקתם למלאכים ראו עוד קיסטר תשל"ו; סטולמן 1992; דימנט תשנ"ד.

שמעון ולוי אחים כלי חמס מקרתייהם. בסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי כי באפם הרגו איש וברצצנם עקרו שור. ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל (בר' מט 5-7).

לעומת קללת לוי, בעקבות מנהגו עם אנשי שכם, המוגדר בספר בראשית כחמס, אף ועברה (מילים הקשורות לאף, עברה וזעם אלוהיים), בספר היובלים לוי זוכה לברכת המלאכים על אותו מעשה עצמו, המוגדר כצדקה ראויה לשבח בשעה שהם מספרים עליו:

ויבחר זרע לוי לכהנים וללויים לשרת לפני ה' כמונו בכל הימים ויברך לוי ובניו לעולם כי קנא לעשות צדק ומשפט ונקמה מכל הקמים על ישראל. וכן תכתב לו כעדות בלחות השמים ברכה וצדק לפני אלהי הכל. ואנחנו נוכר את הצדקה אשר עשה האדם בחייו בכל עתות השנה [...] ונכתב אוהב וצדיק בלחות השמים (ל 18-20).²⁴

גם בצוואת לוי כרוכות הנקמה והקנאות עם ברכות הכהונה, אולם הן מתוארות כציווי אלוהי מלכתחילה ולא בדיעבד, כלומר, לוי נהג באנשי שכם כפי שנצטווה משמים אחרי שהובטחה לו הכהונה:

ואחרי כן פתח לי המלאך את שערי השמים וארא את קדוש עליון יושב על כסא. ויאמר אלי לוי לך נתתי את ברכות הכהנה עד אבא ואשפן בתוך ישראל. אחרי כן הורידני המלאך ארצה ויתן לי מגן וחרב ויאמר אלי נקם נקמתך בשכם על דבר דינה אחותך ואנכי אהיה עמך כי ה' שלחני (צוואת לוי ה 1-4).²⁵

לפי נוסח ספר היובלים, בעקבות ברכת המלאכים בשמים, לוי גם זוכה לברכת יצחק סבו בארץ, בבית אל, בחודש השביעי, ברכה הניתנת מפיו של הגולד בחג השבועות, בעקבות שבועה מלאכית שניתנה לאברהם במועד זה (ספר היובלים טו 1, 21; טז 13), והיא באה לבטל את קללת יעקב אביו. בפרק לא, המתייחס ללוי (שמו מתפרש כנלווה לה' [פסוק 11]), הוא נקשר בברכת יצחק למלאכי הפנים ולקדושי שמים:

וירד רוח הנבואה בפיו ויקח את לוי ביד ימינו ואת יהודה בשמאלו. ויפן אל לוי ויחל לברכו ראשונה ויאמר אליו יברכך ה' אלהי הכל אדני כל העולמים אותך וביגך בכל העולמים. ויתן ה' לך ולזרעך גדלה וכבוד וקרוב אותך וזרעך אליו מכל

24 למסורות שונות על מעשה לוי בשכם ראו קוגלר 1992, 1-34. למסורות שונות על מלאכים ולויים ראו בר' לב 25-29; במ' כה 6-13; דב' לג 8-11; מל' ב 4-7.

25 על מסורת צוואת לוי ראו דהיינגה והולנדר 1985, 129-182; קוגלר 1993, 1-64; קוגלר 1996, 171-220.

הכשר לשרתו במקדשו כמלאכי הפנים וכקדושים²⁶ כן יהיה זרע בניך לכבוד ולגדלה ולקדשה ויגדלם בכל העולמים. והיו נשיאים ושופטים ומלאכים לכל זרע בני יעקב דברי ה' בצדק ידברו וכל משפטו בצדק ישפטו והגידו דרכי ליעקב והראום לישראל ברכת ה' תושם בפיהם לברך כל זרע יקר (לא 12-15).²⁷

בעקבות הברכה בבית אל, הזכורה מחלום יעקב ומהברכות האלוהיות שנקשרו בו (וקשורה לברכת משה ללוי [דב' לג 8-11]), לוי רואה בחלומו את עלייתו לכהונה: 'וילן בלילה ההוא בבית אל ויחלם לוי והנה מנהו ויושיבחו לכהן לאל עליון אותו ואת בניו עד עולם וייקץ משנתו ויברך את ה' (ספר היובלים לב 1). החלום מתממש כאשר אביו מלבישו בגדי כהונה בעקבות עלייתו בגורל כמעשר (לוי הוא העשירי במניין אם מונים את תריסר בני יעקב מן הסוף להתחלה) והוא מעלה קרבנות במחצית החודש השביעי (בחג הסוכות), בחג בן שבעה ימים. את הקרבנות של חג זה מעלים בכפולות של שבע, ומעשרותיו מתוארים בפירוט כתשתית לסדרי הפולחן הנשמרים מדי שנה בשנה (לב 10-1). סיפור העלאת לוי לכהונה מסתיים בגילוי מלאכי ובשבעה לוחות (לב 21) ובהפיכת שמו של יעקב לישראל בפי אלוהים, המבטיח לו את הארץ, את פריונה וברכתה ואת השלטון על יושביה (לב 17-20). השינוי בעמדת יעקב נשלם משעה שנמסר על הורשת המסורת הכתובה ללוי: 'ויתן [יעקב] את כל ספריו וספרי אבותיו ללוי בנו ולחדשם לפניו עד היום הזה' (מה 16). המיתוס הכהני של בני לוי – שזכו ל'ברית כהנת עולם' (במ' כה 13), לברכה להם ולזרעם 'עד עולם' (צוואת לוי ד 4) ולברכה לעולם ב'כל העולמים' מאת ה' אלהי הכל אדוני כל העולמים' (ספר היובלים לא 14, לבחירה אלוהית: 'ויבחר זרע לוי לכהנים וללויים לשרת לפני ה' כמונו בכל הימים' (ל 18), לשפע וכל טוב 'לכל העולמים' (לא 16) (המושג עולם/עולמים מתייחס לנצחיות הזמן ולקדושת המקום בעולם השמימי ובעולם הארצי), ברכה הכרוכה בכפיפות כל השבטים להנהגתם (צוואות השבטים; צוואת יהודה כא 2-1) בויקה לשירותם בעולם הארצי ובעולם השמימי – נקשר בקשר בלתי הפיך לסדרי יקום נצחיים, לחוק נצחי, לסדר ומנים נצחי, למלאכים נצחיים, ולסדרי פולחן נצחיים, ולזכותם הנצחית הבלתי מופקעת לכהונה. זכות זו מעוגנת בטבע הואיל והכהונה היא מלידה, עוברת בירושה ואינה ניתנת לקניין או לביטול. הנצחיות הכהנית מתייחסת לשושלת ולזכויותיה הנצחיות, הכרוכות בחובתה הנצחית לשמירת משמרת הקודש,

26 המושג 'קדושים' מתייחס בכתבי קומראן למלאכים ולכהנים בלבד, ראו הודיה 1, 3, 22; הודיה יא, 6, 13 (ליכט תשי"ז, 84, 113); חנוך א 1, 2, מ 10-1 ועוד; סרך הברכות 4, 23, 26 (ליכט תשכ"ה, 284-285); שירות עולת השבת (ניוסם 1985, 89); סרך הברכות נוסח קומראן: 4Q286, frag. 12: 4, 68, 34, 68, 1: 5; DJD XI, pp. 4Q289, frag. 1: 5; ספר היובלים לא 14; צוואת לוי ג, ובחבורים קומראניים נוספים.

27 על מסורת לוי בספר היובלים ראו קוגל 1993; קוגלר 1996, 139-170.

ואילו חיי הנצח של המלאכים מתייחסים לכל מלאך ומלאך ולחובתם הנצחית לשמירת הסדר הקוסמי.

בספרות הכהונה המתבדלת ובמסורות קרובות לה מצויות מסורות שונות על מעמד הכהנים והלויים שאינן עולות תמיד בקנה אחד, כפי שעולה מהשוואת לוי הארמי, ספר היובלים וצוואת לוי, ומהשוואתם לפרקים שונים בספרות המקראית. ההבדלים קשורים בפרטי מסורת העלייה לכהונה של לוי ובזכויות הכהנים והלויים הנגזרות מההבטחות השונות שניתנו ללוי. קרוב לוודאי שהן משקפות מציאות היסטורית מורכבת לגבי מעמד הכהנים והלויים וחלוקת תפקידיהם, חובותיהם וזכויותיהם בתקופות שונות, כפי שעולה כבר מן המסורת המקראית. למרות ההבדלים וההדגשות השונות, ניכר בעליל שהחוקים הקשורים לזכויות הכהנים והלויים הנזכרים בספר היובלים ובמסורות לוי השונות, שונים מאלה הנזכרים במסורת המקראית בכך שהם מרחיבים במידה ניכרת זכויות אלה.

ההטעמה וההדגשה על קדושתו של לוי ועל נסיבות התקדשותו לכהונה אינן גרונות בחלל ריק אלא מנוסחות לעומת מסורות חולקות שאינן מכירות בטענות האלה. במקרא אין הכרה בלוי בן יעקב כמייסד הכהונה אלא רק באהרן בן עמרם, דור שביעי למשפחת אברהם, שהוא מצאצאיו של לוי. מצד אחד, המיתוס הכהני קשור בקנאות חסרת רחמים, בנקם ו'בקנאת ה' צבאות', בויקה לאל קנא ונוקם, כידוע מן המסורת המקראית; מצד אחר, הוא קשור לבריתות והבטחות אלוהיות, לשבועות, לשביעיות ולמלאכים, לקרבנות ולמעשרות, למועדים ולפריון, ללוחות שמימיים ולספרי קודש, שאינם ידועים מן המקרא אלא רק מספרות הכהונה המתבדלת. וכל אלה קשורים זה בזה בקשר בל יינתק.

יש עניין בעובדה ש'ברית כהנת עולם' הוענקה לקנאים ולנוקמים שפעלו ברוחו של 'אל קנא ונוקם': לפינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן על קנאותו ונכונותו להרוג בשם מצוות האל וקנאתו (במ' כה 7-14), ללוי בעקבות רצח אנשי שכם (ספר היובלים ל 17-18; צוואת לוי ה 3-1), ולבני שבט לוי שהביעו נכונות להרוג, בשם הקנאות למצוות האל, את החוטאים בחטא העגל, שלוש אלפים במספר, ובכללם את אחיהם, רעיהם וקרוביהם (שמ' לב 26-28). כוחם להרוג ללא רחמים, לארר, לקלל וליטול חיים בשמו של אל קנא ונוקם, מודגם בשלושת סיפורי הקנאות הכרוכים בהם – רצח אנשי שכם, רצח אלפי אנשים בעקבות מעשה העגל, ורצח זמרי נשיא שבט שמעון בידי פינחס הכהן – המבוססים על פריצת חוק ומשפט ועל התנכרות אנשית. כוח קטלני זה קשור, על דרך ההיפוך, בכוחם לכפר ולחיות, לברך בשם האל ולהבטיח את הברכה האלוהית והמשך החיים (במ' ו 22-27), בויקה לסדרי הפולחן השביעוניים ולברכה האלוהית הגנוזה בו, הקשורה בשבועה ובברית, בחוק ובמשפט, בכפרה ובקטורת, ובויקה על-אנושית לאל ולמלאכיו. הד לשניות זו נמצא בברכת משה בן שבט לוי לאחיו

הלויים, ההופכת את הקנאות הבלתי מתפשרת למעלה דתית המזכה בכהונה, והופכת את קללת יעקב לברכה:

וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה. האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בנו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו. יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך. ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומו (דב' לג 8-11).

בקומראן, בחיבור המכונה Testimonia, נמצא נוסח מקביל בלשון יחיד במקום לשון רבים ובו תוספות רבות עניין המדגישות את התנכרות לוי לקרוביו ומנסחות את הברכה בלשון ייחודית המטעימה את נוכחות האל בין המברך (משה) למבורך (לוי):

וללוי אמר הבו ללוי תמיך ואוריך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה ותריבהו על מי מריבה האמר לאביו (לוא)... ולאמו לא ידעתיה ואת אחיו לוא הכיר ואת בנו לוא ידע כי שמר אמרתכה ובריתך ינצר ויאירו משפטיך ליעקוב תורתכה לישראל ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך ברך ה' חילו ופעל ידו תרצה מחץ מתנים קמו ומשנאו בל יקומו.²⁸

מגילת המקדש, המדברת בשם האל, שבה ומציינת את הבחירה והברכה: 'ונגשו הכהנים בני לוי כי בהמה בחרתי לשרת לפני ולברך בשמי.'²⁹

חטאי לוי, קנאותו והתנכרותו למידעיו המאפשרת לו להמיתם, מוצגים כנכונות למות ולהמית בשם האל או כעמידה בניסיון אלוהי. עמידה זו, שהוכיחה נאמנות לאל, לחוקיו ולבריתו, זיכתה את שבט לוי בהתקדשות הכוללת זכות בלעדית לקרבה אל הקודש. רק בני לוי משרתים באוהל מועד, ורק בני אהרן מופקדים על האורים והתנמים, סמל הכהונה, על שמירת התורה, על הוראת משפטי האל ועל הזכות לכהן לפניו, להקריב, להקטיר ולכפר. רק בני אהרן וצאצאיהם בני צדוק מופקדים על שמירת הברית עם האל ועל שמירת משמרת הקודש.

כוחה המחיה של הכהונה וקדושתה קשורים בשמירת המחזוריים השביעוניים של הבריתות ובשמירת חוקי הטהרה התלויים ב'ברית כהנת עולם' (ספירת השבתות, השבועות ושבעת המועדים; שבעת ימי המילואים; טהרה אחרי שבעה ימים; קריאה שבע פעמים בשם האל; הזאות וקרבנות הנמנים בשביעיות; מנורת שבעת הקנים), בויקתה של הכהונה למלאכים עדי הברית, בקיום סדר עבודה המקביל לסדר השמימי הכרוך בדעת אלוהים (שירות, ברכות, מלאכי טהרה, מלאכי דעת, כוהני קורב, ידעים,

28 4Q175, lines 14-20; DJD V, p. 58 (גרסיה מרטינו ושיכלאר 1997, 356).

29 מגילת המקדש LXXIII, 3 (קימרון 1996, 88). השו דברים יח 5, כא 5.

רוחי דעת), בויקתה לתבניות שמימיות שהוראו לנביאים משמים (משה, דוד, יחזקאל; מנורה, כרובים, משכן, מרכבה), ובויקתה לגן עדן וליושביו ולייצוגם הארצי במקדש וכוהניו, הקשורים בחיים ופרייו, מים וצמיחה (קטורת, זהב, כרובים, מנורה, כפתור ופרח). ייחודה של הכהונה טמון בכוחה לקרב בין העולמות (קרבנות) ובכוחה להחיל שמירת חוק ומשפט אלוהיים במציאות הארצית בתוקפן של מסורות אלה, הקושרות בין שמים וארץ ומותנות בשמירה קפדנית על קדושה וטהרה במתחם המקודש. טהרה משמעה קרבה מרבית למקור החיים, למחזורי החיים ולסמלי החיים, ועניינה התרחקות מרבית מכל ייצוגיו של המוות. ואילו טומאה היא ביטוי לקרבה למוות על ייצוגיו השונים במחלה, נידה, זיבה, בכיליון ובקבורה ובמציאות נעדרת מחזור, מספר, מידה ושיעור.

הכהנים המופקדים על משמרת הקודש הם שומרי מחזורי השביתה של מקראי קודש ומועדי דרור; מונים את מהלכו היוצר של הזמן המקודש הנמנה בשביעיות על פי לוח השבתות השמשי ולוחות השמים; שומרי המקום המקודש הקשור לשבעה היכלות, למרכבה וכרובים, לגן עדן ומקדש, לפרייו ויצירת חיים, לסיני וחג השבועות, ללוחות העדות ולקודש הקודשים; ומופקדים על הריטואל המקודש הנערך בשביעיות בויקה לשבתות ובריתות, למלאכים וקרבנות, למשמרות כהונה, לשבעת ימי טהרה, לאש וקטורת, לשירות, ברכות ותהילות.

הממד השביעוני קשור במפורש ובמובלע לעולמה של הכהונה הנשקף בחוק ובמיתוס: שבעת ימי הבריאה, חנוך השביעי, נח ומחזור המבול, שמירת השבת ולוח שבעת המועדים, בשבעת חודשי השנה הראשונים, מן החודש הראשון עד לחודש השביעי, מחזור היבולים של שבעת המינים שביכוריהם מובאים למקדש, שבעת ימי הטהרה המבדילים בין מוות לחיים, בין טומאה לטהרה, חזון ההקדשה של לוי לכהונה בידי שבעה מלאכים (צוואת לוי 8), המעניקים לו שבעה לוחות (ספר היובלים לב 21; מה 16) ושבעה בגדי כהונה. בחזונו של לוי בן יעקב, בצוואות השבטים ובמקורו בלוי הארמי, נמצא את הקשר המודגש למלאכים עוטי הלובן (חנוך א עא 2) ולייצוגיה הטקסיים של מסורת השביעיות:

ונסע ונבוא בית אל. וארא שם חזון כבראשונה אחרי אשר ישבנו שם שבעים יום. וארא שם שבעה אנשים ובגדיהם לבנים ויאמרו אלי קומה ולבשת את מעיל הכהנה ואת נזר הצדק ואת חשן הדעת ואת בגד האמת ואת ציץ האמונה ואת מגבעת הישר ואת אפוד הנבואה. וישאו כלם את הבגדים אלי ויאמרו אלי מעתה יהיה כהן לה' אתה וזרעך (צוואת לוי ז 4 - ח 1-3).

שבעת האנשים הנזכרים בחזונו של לוי, המביאים לו שבעה בגדי הכהונה,³⁰ מעלים את

30 מסורת חז"ל מרגישה שלכוהן הגדול היו שמונה בגדים (משנה, יומא ז, ה).

זכר שבעת הקדושים המלווים את חנוך בשוכו מן השמים לארץ ומורים לו ללמד את בניו, מייסדי הכהונה, את הסדרים הקוסמיים של הזמן ושל המרחב השמימי, אשר אותם למד מן המלאכים בעת עלייתו השמימה ובשהותו בגן עדן (חנוך א פא 5). הם קשורים גם במסורות שונות על שביעיות של מלאכים משרתים ומשוררים, הרווחות בספרות זו, הקשורות בשבעת ימי הבריאה ובשבעת קני המגורה, בשבעה ריקיעים, בשביעיות המלאכים בשירות עולת השבת, בשבעה סממני הקטורת ובדמותו של השביעי באבות העולם, חנוך בן ירד, המכהן ככהן עליון בעולמות עליונים.

בצוואת לוי מצוירת ההקבלה בין עבודת המלאכים: 'כל המלאכים הגדולים המשרתים והמכפרים לפני ה' [...] והמה יביאו לה' ריח ניחוח למנחה וקרבתן ללא דם' (ג 5-6), ובין עבודת הכוהנים המתוארת בחזון ההקדשה של לוי: 'וישם עלי השביעי נור כהנה וימלא את ידי קטרת לכהן לפני ה' אלהים' (ח 10).³¹ הקטורת, העשויה משבעה סממנים, נזכרת בסיפורם של שני גיבורי המיתוס הכוהני השמימי והארצי: בסיפורו של חנוך שראה את עצי הקטורת בגן עדן (חנוך א כח-לב) והקטיר 'קטרת בית המקדש אשר נרצה בעיני ה' בהר הדרום' (ספר היובלים ד 25); ובמעשיו של נח (חנוך א סה 11-12; קו) שבנה מזבח והעלה קרבנות וקטורת ריח ניחוח אחרי צאתו מהתיבה (בר' ח 20-22; ספר היובלים ו 3-4) וזכה להבטחה אלוהית לנצחיות סדרי הטבע. הקטורת, שהיא נחלתם הבלעדית של כוהנים ומלאכים, קשורה לעצי גן עדן ולייצוג תחום העד והנצח במישור הארצי, לריח ניחוח, המקרב בין העולם הנגלה לעולם הנעלם, לסמ"ה ימות החמה, הנשמרים במקצב הקטרת הקטורת המוכנה מראש לכל ימות השנה על פי לוח השמש, למספר שבע (ספר היובלים טז 21-34), לכוח מחיה ומציל (וי' טז 13; במ' יז 11-12), למקדש, למזבח הזהב הוא מזבח הקטורת (מל"א ו 23), לקודש הקדושים, לכפרה ולקרבתנות, ליום הכיפורים ולזיווג הכרובים.

בכתבי הכהונה המתבדלת, המלאכים, בני דמותם הנצחיים של הכוהנים, משמשים מקור תוקף שמימי, דגם חיקוי וקבוצת התייחסות: לוח השמש נמסר מפי המלאכים לחנוך והם מצווים עליו ללמדו לבניו, להעלותו על הכתב ולהעיד על ניסיונותיו בשמים. המלאכים הם שומרי לוחות השמים (חנוך א צג 2) ושומרי הידע הקוסמי על חוקות שמים וארץ. מלאך הפנים מכתוב למשה את ספר היובלים, המספר על השתלשלות הדברים מהבריאה ועד מעמד סיני, ומבאר את סדרי ההיסטוריה והלוח, המיוסדים על תבנית שביעונית. סדרי הלוח, השבתות והמועדים, המצוות, דרכי הפולחן ומסורת הכהונה, לוחות השמים, השבועות והבריתות, מסורת המרכבה, שירת הקדושה והמסורת הליטורגית, מקורם בגילוי מלאכי.

31 על שבעת המלאכים הקדושים המופקדים על תבל ראו חנוך א כ. על שישה אנשים ואיש לבוש בדים, הנראים בחזונו של יחזקאל במקדש, ראו יח' ט 2-3.

המלאכים הם עדי הברית השמימיים, המקבילים לכוהנים המשמשים עדי הברית בארץ, והם אף בעלי ברית באישוש תפיסת עולם מיתית-מיסטית, המניחה את קיומם של מעברים פתוחים בין השמים לארץ, שבהם מלאכים וכוהנים עלו וירדו בעבר, עולים ויורדים בהווה, ויירדו ויעלו בעתיד. במקומות רבים בספרות זו מלאכים וקדושים נוכחים ברוחם, בזמנם ובמקומם של הכותבים, כגון בדברי מגילת הברכות: 'מלאכי הקודש בתוך כול עדתם';³² 'וכל צבאיו ומלאכיו ימלאו הארץ... לעבד לאדם ולשרתו';³³ ובספר המלחמה: 'כיא אל עמכם ומלאכי [קודשו מתיצבים] בעדתכם ושם קודשו נקרא עליכם';³⁴ 'כי רוב קדושים לכה בשמים וצבאות מלאכים בזבול קודשכה [...] ואתה אל [נורא] בכבוד מלכותכה ועדת קדושיכה בתוכנו לעזר עולמים [...] ומלך הכבוד אתנו עם קדושים גיבורים וצבא מלאכים בפקודינו'.³⁵

נוכחות מלאכית עולה גם מחוקי הטהרה החמורים שחברי עדת קומראן גזרו על עצמם. בספר המלחמה נאמר: 'אל יבואו אלה להתיצב בתוך עדת אנשי השם כיא מלאכי קודש בעדתם'.³⁶ מגילת מלחמת בני אור בבני חושך, המתארת מלחמה שייקחו בה חלק בני אור בארץ ובשמים כאחד, אוסרת השתתפות של מי שאינם טהורים במלחמה זו, שכן נוכחות המלאכים מותנית בטהרת העדה: 'וכל איש אשר לוא יהיה טהור ממקורו ביום המלחמה לוא ירד אתם כיא מלאכי קודש עם צבאותם יחד';³⁷ 'וכל איש אשר לוא יהיה [טהור ממקורו בלי]לה הוא לוא יבוא אתמה למלחמה כיא מלאכי קודש במערכותמה יחד';³⁸ 'ומי כעמכה ישראל אשר בחרתה לכה מכול עמי הארצות עם קדושי ברית ומלומדי חוק משכילי בינה ודעת ושומעי קול נכבד ורואי מלאכי קודש מגולי אוזן ושומעי עמוקות';³⁹ 'וכל פתי ושוגה וכהה עינים לבלתי ראות וחגר או פסח או חרש ונער זעטוט אל יבוא איש מאלה אל תוך העדה כי מלאכי הקודש בתוכם'.⁴⁰

הקפדה זו, הכרוכה בהיטהרות והתקדשות בעת מלחמה, ובהדרה של אנשים ונשים המוגדרים כטמאים מן העדה שמלאכי קודש בקרבה, נלמדת מספר דברים (כג 10-15), שם נאמר 'כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך [...] והיה מחנך קדוש' (15), ממחישה את

32 4Q289, frag. 1a: 5; DJD XI, p. 68 (גרסיה מרטינו וטיכלאר 1998, 650).

33 4Q381, frag. 1: 10-11; DJD XI, p. 92 וראו גם גרסיה מרטינו וטיכלאר 1998, 754.

34 11Q14, frag. 1: 14-15; DJD XXIII, p. 247 (גרסיה מרטינו וטיכלאר 1998, 1210).

35 מלחמת בני אור בבני חושך [12], 7-1 (ידין תשט"ו, 326-328).

36 1Q28a, col. II: 8-9 (גרסיה מרטינו וטיכלאר 1997, 102). ראו גם סרך העדה 2, 8-9 (ליכט תשכ"ה, 265); DJD VII, p. 110. והשוו: 'ושר מאור מאו פקדת לעזורנו' (מלחמת בני אור בבני חושך [13], 10 [ידין תשט"ו, 336]).

37 מלחמת בני אור בבני חושך [7], 6-5 (ידין תשט"ו, 300).

38 מלחמת בני אור בבני חושך: 13; DJD VII, p. 10; 4Q491, frags. 1-3.

39 מלחמת בני אור בבני חושך [10], 11-9 (ידין תשט"ו, 318).

40 ברית דמשק: 63; DJD XVIII, p. 7-9; 4Q266, frag. 8i: 7-9. השושו שם, עמ' 156. וראו ידין תשט"ו, 300.

הרציפות בין העולם המקראי לעולמם של בני היחוד, ומצביעה על ההבדל בשימוש במילה אלוהים. במסורת המקראית אלוהים נקשר בדרך כלל באל (אך לא תמיד), ואילו במסורת הכהנית הוא נקשר פעמים רבות כשם רבים למלאכים (למשל, 'ויתהלך חנוך את האלהים' יכול להיקרא ויתהלך חנוך עם המלאכים). מלאכי קודש השומרים על הצדיקים באחרית הימים מתוארים באיגרת חנוך: 'ועל כל הצדיקים והקדושים יפקיד שומרים מתוך מלאכי הקדש לשמרם כבבת עין עד שומו קץ לכל רשע וחטאי (חנוך א ק 5), ומלאכים הממונים על שכר ועונש ועל נצחיות חוקי הטבע וההלך ההיסטוריה מתוארים בכל מסעותיו השמימיים של חנוך.

הזיקה בין מלאכי קודש, שומרי הברית השמימיים, לשומרי הברית בעדת הקודש הארצית, מותנית בהקפדה יתרה על שמירת השבת, כעולה בהדגשה מספר היובלים המטעים את התבנית השביעונית המקודשת המותנית בהקפדה על שמירת המצוות והמועדים, הקשורים כולם בקדושה וטהרה ובשמירת סדרי עבודת הקודש על פי לוח השבתות, הוא לוח השמש. רק בשבת נופלות המחיצות בין הארצי לשמימי, והזמן המקודש, מועד השביתה והדרור, הנשמר בידי מלאכים ובני אנוש, מבטיח את הייחוד הכהני-מלאכי. ורק כאשר מתמלא תנאי זה מתקיימת ההגדרה של העדה כיחודי המשותף למלאכים וכוהנים, השומרים על ברית השבועות, השבתות ושבעת המועדים, על הדעת המקודשת ועל הסדר הפולחני-ליטורגי המשותף לדרי מעלה ולדרי מטה, העורך בסדר נצחי קבוע על פי שבועותיו, שבתותיו ומועדיו של לוח השמש.

על דרך ההכללה הדיאלקטית אפשר לומר שהמלאכים הם מקור ההשראה של היצירה הכהנית ודגם החיקוי התבניתי המופשט שבהשראתו הם פועלים. אפשר גם לומר שהמלאכים הם יציריה של הספרות הכהנית ובעלי בריתם של בני אהרן, בני שבט לוי, המכהנים בקודש. מעובדה זו נגזרת נוכחותם או מתחוויר היעדרם של המלאכים מחטיבות ספרותיות שונות, המחייבות ומאששות את המיתוס הכהני או מתנגדות לו ומבקשות להחלישו. דומה שהמלאכים, הנתפסים כמקור של קדושה ודעת, רו ופלא, עדות והתגלות, סמכות ומסורת, ספר, מספר וסיפור, לוחות ושירות, כמקדשי השבת והמועדים, כעדי הברית וכשומרי מחזורי הזמן הקוסמי, הנגלה בלוח השביעוני בעבר המיתולוגי, שבו לא היו גבולות תחומים בין הארץ לשמים, הם הערובה לכוח השמימי של נטולי הכוח בהווייה הארצית והם מקור התוקף לנצחיות הפולחן המגשר בין שמים וארץ. הם אף הערובה לעתיד אסכטולוגי שבו לא יהיו עוד גבולות כאלה וייכון הסדר המקודש של הכהנים והמלאכים שומרי הברית והעדות, בשעה שהרשעה תכלה מן הארץ ודרכי האור והתום (מכאן אולי אורים ותומים המתייחסים להארה עילאית⁴¹) ישררו בכול. דומה שההסתמכות על ישויות שמימיות

41 הודיה ח, 4, 6; הודיה לב, 18, 29 (ליכט תשי"ז, 91, 218).

כמקור תוקף ואישוש לסדר הדברים האמתי, מעבר לגבולות הזמן והמקום, גדלה והולכת ככל שגדלה ההתרסה כנגד המציאות וסדריה הכאוטיים וכנגד שרירותם של בעלי הסמכות, שנטלוה שלא כדין בגבולות הארציים, וככל שמסורות הפולחן, סדריו ותוקפו היו שנויים במחלוקת והשליטה בהם עברה לידי כוחות חדשים שנשענו על סמכות אחרת.

המלאכים, המבטאים את הסדר הנצחי התלוי בסדרי היקום ובחוקי הטבע, הנשמרים בשבועות ובריתות, מעידים על סדר מטה-היסטורי נצחי הכרוך במערכת הבריתות בין שמים וארץ ועל מציאות החורגת מגבולות ההווייה הארצית השרירותית וגילוייה הכאוטיים. הם המבטיחים את הקשר הדטרמיניסטי בין ראשית לאחרית, העומד בסתירה למציאות שמתנכרים לה, והם המגלמים את רציפות עבודת הקודש במקדש השמימי, המעיד על מקור הפולחן הכהני ומנציח את עבודת הקודש האמתית.

לעומת ספרי חנוך, היובלים, לוי הארמי וצוואת לוי, שבהם מסופר על ראשית הזיקה בין כוהנים למלאכים, על השבועות והבריתות ועל העבר המיתולוגי המשותף, בשירות עולת השבת ובמגילת הברכות מסופר על ההווה הפולחני המשותף. כאן המלאכים מעידים על רציפות הפולחן המשותף בין כוהנים ארציים, 'נשיאי רוש', ובין בני שמים, 'כוהני קורב', הנערך על פי לוח השמש מעבר לגבולות הזמן והמקום הארציים. העתיד המשותף מצויר במגילת מלחמת בני אור בבני חושך. כאן המלאכים הם המבטיחים את הניצחון במערכה השביעית באחרית הימים וערבים לעתידה הנצחי של העדה.

בני עדת היחוד, המבקשים להשיב את הסמכות המסורתית על כנה במלוא חומרתה בעולם הארצי, חיים בעיני רוחם בעולם השמימי ונשענים על סמכותם העל-טבעית של המלאכים, הנמצאים במחיצתם ומשתתפים עמם בעבודת הקודש. בני העדה בונים עולם מיתולוגי-מיסטי חלופי אשר בו הפולחן נערך בסדר קפדני קבוע הנסמך על גילוי מלאכי ונערך יחד עם בני השמים במקצב שביעוני-מחזורי של שבועות ימים ושבחות שנים. השתלשלות מהלכו של עולם זה מראשית ועד אחרית תלויה בדרי העולמות העליונים ובבני דמותם הכהנים, החיים על פי לוח השמש ועל פי הסדר הפולחני-ליטורגי הכרוך בו. בתיווך הריטואל הכהני המקודש, הנשמר בסדר מחזורי שביעוני, בני העדה חווים בתודעתם את נוכחותם של המלאכים בקרבם ומתייחסים אל מציאות חיונית זו, שאותה הם מעלים במחזור שביעוני, בטקס ובשיר, בתוקפם של חוקי הקדושה והטהרה ובכוח הספר הסיפור והמספר. לפיכך בני העדה מעצבים את המלאכים לפי דיוקן כוהני, והמספר שבע, המאחד בתודעתם את הזמן המקודש ואת המקום המקודש, את הפולחן והלוח, את השבועה, הברית ועבודת הקודש, את ההשבתה המחזורית המקודשת, את מחזור מועדי הדרור ומחזורי הטהרה והקדושה, את מספר סממני הקטורת, את מספר מועדי ה' ואת התקבצות המלאכים והתקדשות

הכהונים, היינו את מכלול גילויי הסדר האלוהי, הופך להיות התו המאפיין של הכהונים-המלאכים הנוטלים חלק בעבודת הקודש בשמים ובארץ.
 בשירות עולת השבת, המעידות על עצמת הריטואל השביעוני בחיזיון הכהני-מלאכי, נמצא תיאורים רבי יופי של כוהני המלאכים המשרתים בקודש בשבעת ההיכלות השמימיים ונקבצים בשביעיות לעבודת הקודש מדי שבת בשבתו: 'וחוק בחוק יגברו לשבעה [סודי עולמים כי יסדם לו לקדושי קדושים משרתים בקודש קודשים'.⁴² בקודש שב'מרומי רום' משרתים 'כוהני קורב משרתי פני מלך קודש', 'שבעה נשיאי רוש', 'שבעה נשיאי משנה' ו'שבעה כוהני קורב', שתפקידם שקול לכהונת המקדש של מטה: 'השביעי בנשיאי רוש יברך בשם קודשו'; 'השביעי בנשיאי משנה' יברך 'שבעה בשבעה דברי רומי פלא'; 'בשבעה ברכות פלאיה... כול קדושי עולמים שבעה בשבעה דברי ברכות פלא'; 'שבעה בשבעה דברי רנות פלא תהלת זמר בלשון השביעי לנשיאי רוש זמר עוז לאלוהי קודש בשבעה זמרי נפלאותיה'.⁴³ הכהונים הארציים, המשרתים במשמרות בנות שבעה ימים, לוקחים חלק בשבועה ובהשבעה, מהללים, משבחים, מברכים ומרוממים יחד עם המלאכים, המעלים ומשוררים את שירות עולת השבת ומהללים בתבניות מחזוריות של שבע תהילות וזמרות, המושרות בפי שבעה נשיאי ראש. ההבדלים ביניהם מיטשטשים בשל השותפות הפולחנית והלשון המוסכת על המשרתים בקודש בעליונים ובתחתונים. לעתים תכופות נמצא תיאורים מפורשים של המלאכים בדמות משרתי ההיכל הארצי המכהנים בקודש: 'כוהני מרומי רום הקרבים'; 'משרתי פנים בדביר כבודו'; 'כוהני קורב משרתי פני מלך קודש קודשים'; 'יסד לו כוהני קורב קדושי קדושים'.⁴⁴ ואף נמצא תיאורים של הכהונים הארציים בהשראת המלאכים, החל בשמות משותפים וכלה באפיונים מהותיים של דעת שמימית, שירות מרומים ותבניות שביעוניות מקודשות של זמן, מקום ופולחן.
 בשורה השישית המקוטעת בראשיתה של ברכת כוהנים ארוכה ומפורטת בסרך הברכות, המתייחסת למלאכים ולבני אדם כאחד ושונה במידה ניכרת מהנוסח המוכר, מופיעה פנייה לכוהן הגדול המשווה אותו לעליון שבמלאכים:

ואתה כמלאך פנים במעון קודש
 [ו]כבוד אלוהי[ם] לפניכה
 ותפארתו עליך תהי[ה] סביב
 משרת בהיכל מלכות

42 4Q400, frag. li: 9-10 (ניוסם 1985, 89). ראו גם DJD XI, p. 176.

43 שם, 187-189, וראו קונקורדנציה, שם. וראו עתה 244-243. DJD XI, pp. לדיון על השביעיות ראו שם, 247.

44 ניוסם 1985, עמ' 89.

ומפיל גורל עם מלאכי פנים
 ועצת יחד [עם קדושים] לעת עולם
 ולכול קצי נצח
 כיא [תורה מ]שפטיו
 וישימכה קוד[ש] ב[עמו]
 ולמאור [גדול] לתבל בדעת
 ולהאיר פני רבים [בתורתכה]
 ויתן ברואשכה] נור לקודש קודשים
 כיא [אתה תק]דש לו
 ותכבד שמו וקודשיו.⁴⁵

בקטע לא מוזהה, שהתפרסם לא מכבר, מצויות השורות הבאות, הקושרות במקוטע בין נוגה המרכבה, נוגה אור השמש, מרכבות השמים וקודש הקדושים, ונראות כתיאור דברי הכוהן הגדול, אולי במענה לברכה:

[נג]שתי אני לנוגהו]
 באור [משבצתו יתהלכו כול ב]
 [מלך עלי ואור נגהו על]
 שמש בצאתה מזובל]
 בני [עול ובני צדק]
 קודש קוד[ש]ים.⁴⁶

דימוי הכוהן הגדול למלאך הפנים ואזכור קדושים ובני שמים בסרך היחוד⁴⁷ קשורים למלאך הפנים בספר היובלים, המכתיב למשה בחודש השלישי בהר סיני אחרי מתן תורה: 'את הראשונים ואת האחרונים ואת אשר יבוא בכל מחלקות העתים לתורה ולתעודה ולשבועות היובלים עד עולם',⁴⁸ ומספר לו את סיפור בריאת העולם ובריאת המלאכים שומרי השבתות והמועדים.⁴⁹ מלאך הפנים הוא המספר את הכתוב על 'לחות

45 סרך הברכות 4, 25-28 (ליכט תשכ"ה, 284-286). לקריאות קודמות ראו DJD I, p. 126; הברמן תשי"ט, 63-68, 162. השוו תיאורו של אהרן הכוהן בן סירא מה 6-24 (מהדורת סגל, שי-שיב) ותיאור שמעון בן יוחנן הכוהן הגדול, הכוהן הגדול האחרון לבית צדוק, בן סירא נ 1-21 (שם, שמ-שמב).

46 4Q468a-d; השוו 4Q541, frag. 9: 3-4. DJD XXXVI, p. 403.

47 סרך היחוד 11, 8 (ליכט תשכ"ה, 230).

48 4Q216, frag. 4: 3-5; DJD XIII, p. 11. ראו גם 'מחלקות העתים לתורה ולתעודה לכל שני העולם מן הבריאה' (ספר היובלים [נוסח קומראן] א 26, 29; DJD XIII, 1: 11-12; 4Q216, frag. 1: 11-12. (p. 15.

49 ספר היובלים [נוסח קומראן] ב 1-3, 17-19; DJD XIII, p. 13; 4Q216, frag. 5: 1-14.

השמים אשר נתן בידי לכתוב לך חקי עת ועת בחלקת ימיה' (ספר היובלים נ 13) ומתאר את השתלשלות חמישים היובלים מהבריאה ועד מעמד סיני המתוארים בחמישים פרקי ספר היובלים.

מלאך הפנים בספר היובלים ובסרך הברכות קשור גם למייסד המיתוס הכוהני, חנוך בן ירד, השביעי באבות העולם, הקשור באור ותום, בנצחיות וגן עדן, שנלקח לשמים בידי מלאכי הפנים, כנרמז בבן סירא: 'מעט נוצר על הארץ כחנוך וגם הוא נלקח פנים' (מט 14); 'חנוך נמצא תמים והתהלך עם ייי ונלקח אות דעת לדור ודור' (מד 16), וכמפורש בספר היובלים: 'וילקח מתוך בני האדם ונוליכהו אל גן עדן' (ד 23). בחנוך בן נזכר הקישור המלאכי-כוהני: 'וימהרו המלאכים ויקחו את חנוך ויעלהו אל הרקיע העליון ושם קבלהו ה' ויעמידהו לפניו לעולם' (יח 2), המתגלגל למסורת המיסטית על חנוך-מטטרון, מלאך שר הפנים, המשרת ככוהן גדול בהיכל השביעי בעולמות עליונים. המסורת המקראית העמומה על מלאך הפנים, שאלוהים אומר עליו 'כי שמי בקרבו' (שמ' כג 21) ו'מלאך פניו הושיעם' (יש' סג 9),⁵⁰ אולי היא מקורה של תפיסה זו. קרוב לוודאי שיש קשר מרומז בין חנוך, השביעי באבות העולם, שלמד את לוח השמש ממלאכי הפנים, והביא משמים את הקריאה, הכתיבה, הספירה, החישוב והדעת, ותיאורו נקשר לאות ולמספר, למאור הגדול ולשבת, לדעת ולקדושה נצחית, ובין תיאורו לעיל של הכוהן הגדול כמופקד על המשפט האלוהי, כמאור הגדול, וכמי שנזר על ראשו, אולי בדומה לקרני השמש (בתיאור האל בחנוך א נאמר: 'ומעילו הזהיר משמש והלבין מכל שלג' [יד 21]). גם בברכה לבני צדוק הכוהנים המשרתים בקודש, המצויה בסרך הברכות, מודגשת זיקתם לעדת קדושים, הקשורה בספר היובלים לירוחות המשרתים לפניו ומלאכי הפנים ומלאכי הקדש' (ב 2). בברכה מיטשטשים הגבולות בין התחום המקודש הארצי ובין תבניתו השמימית:

יברכה אדוני מ[מעון קו]דשו
וישימכה מכלול הדר בתוך עדת] קדושים
וברית כהונתו יח]דש לכה
ויתנכה מקור [דעת לעצת] קודש.⁵¹

עבודתם של בני דמותם השמימיים של הכוהנים מתוארת בשירות עולת השבת בלשון ליטורגית דומה:

50 רש"י מציין על אתר: 'מלאך פניו הוא מיכאל שר הפנים'. וראו שלום, 1965, 47. מיכאל מתואר כשר הפנים במסורות שונות בספרות הכהונה המתבדלת. ראו חנוך א סט 14-15; 'ידן תשט"ו', 394, 397, ובמפתח ערכים 'מיכאל, מלאך', 'שר המאור'; ליכט תשכ"ה, 284.

51 סרך הברכות 3, 25-27 (ליכט תשכ"ה, 281. ראו גם שם, 284-285). לקריאה שונה ראו DJD I, p. 124

להלל כבודכה פלא באלי דעת ותשבחות מלכותכה בקדושי קדושים [...]
ורוממו (כבודו בכל) שמי מלכותו
ובכול מרומי רום תהלי פלא לפי כול [בינתם יומרו
והדר] כבוד מלך אלוהים יספרו במעוני עומדם.⁵²

המושגים הליטורגיים 'תהלה', 'רוממות', 'הינשאות' ואחרים משותפים למתפללים הארציים והשמימיים:

ואנו עם קודשכה במעשי אמתכה נהללה שמך
ובגבורותיכה גרוממה תמניד בכל מולדין] עתים
ומועדי תעודות עולמים עם מבוא יומם ולילה ומוצאי ערב ובוקר
כיא גדולה מלכות כבו]דכה ורוי נפלאותיכה במרומכה
ולהרים לכה מעפר ולהשפיל מאלים
רומה רומה אל אלים והנשא בעון מלך המלכים.⁵³

הכינויים הרווחים ביותר בתיאור מלאכי הקודש בשירות עולת השבת הוא 'אלי דעת', 'מייסדי דעת', ועולה עליהם בהיקרותו רק המספר שבע. הקישור המובהק לקודש, לפלא, לכבוד ולדעת של משרתי האל, שומרי משמרת הקודש, משותף למלאכים ולכוהנים, ושיתוף זה תלוי במניין השביעוני של השבת ושכועת הברית ולוח המועדים. לצד הזיקה המלאכית של הכהונה, הקשורה לקדושים ומלאכי פנים, שומרי השבתות והמועדים, למאור הגדול ולנזר, לקודש הקדושים, לשירות בקודש, לבגדי כבוד מזהירים בלובנס,⁵⁴ לשמן המשחה, לאש, לזהב ולקטורת, נמצא את האפיון השביעוני המובהק של שירת הקודש הכהנית המיסטית. שירה זו מוקדשת לתיאור הכהונה השמימית, המתוארת בפסוק 'עשה מלאכיו רוחות משרתיו אש להט' (תה' קד 4) ולתהילת המלאכים. תבנית שביעונית זו מצויה בקטעי השירות המתייחסים לעלת שבת בשבתו' (במ' כח 10) וערוכים סביב לוח השנה הליטורגי של השבועות במחזורי שלוש עשרה השבתות.

'שבועה' היא קריאה בשם האל, 'שבעה' הוא מחזור הזמן האלוהי של השבתה וקדושה הנשמר בידי מלאכים וכוהנים, ו'שבת' היא מועד עבודת הקודש המותנה במניין ובמספר. שירה זו, 'שיר עולת השבת הששית', החוזרת על הביטוי 'שבעה בשבעה', הדומה לביטוי 'שבת בשבתו', מכוננת זיקה ליטורגית בין דרי מעלה לדרי

52 4Q400, frag. 2: 1-5; DJD XI, pp. 187, 190

53 מלחמת בני אור בבני חושך [14], 16-12 (ידן תשט"ו, 342-344).

54 חנוך א יד 21; חנוך ב ט 20; ספר חנוך השלישי, הוא ספר היכלות, הנמצא בסינופסיס, סעיפים 20-1.

מטה ומיוסדת על סדרות של שבע הכרזות על תהילת האל, או שבע נוסחות ברכתו, הנקראות בסדר שביעוני משתנה מדי שבת כפי שבעה נשיאי מלאכים המהללים בשבעה היכלות עליונים וקושרים בין שבע לשבועה, ובין שמירת מחזורי הזמן המקודש להתקדשותם של שומרי השבת:

השלישי לנשיאי רוש רומם לאלוהי מלאכי רום שבעה בשבעה דברי רומי פלא תהלת שבח בלשון הרביעי לגבור על כול [אלוהים] בשבע גבורות פלאה ושבח לאלוהי גבורות שבעה בשבעה דברי תשבוחות פלא תהלת [ה]ודות בלשון החמישי למלך הכבוד בשבעת הודות פלאיה יודה לאל הנכבד [ש]בעה [ב]ע [ד]ברי הדות פלא [תהלת] רנן בלשון הששי לאל [ה]טוב בשבעה רנות [פלאיה] רנן [למלך] ה[טוב] שבעה בשבעה דברי רנות פלא תהלת [זמר] בל[שון] השביעי לנשיאי רוש [זמר] עוז [לא]לוהי [קו]דש [בשבעה] זמרי [נפלא]ותיה [זמר] [ל]מלך [הק]דוש שבעה [ב]שבעה [ד]ברי זמרי פלא שבע [ת]הלי ברכותיו [שב]ע [תהלי] גדל [צדקו] שבע [תהלי] רום מלכותו [שבע] תהלי [תשבוחות] כבודו [שב]ע [תהלי] הודות [נפלאותיו] שבע תהלי [ר]נן [ת] עוזו שבע [תהלי] זמיר [ת] קודשו [ת]ולדות ראשי [רו]ם [יברכו] [שבעה] בשבעה דברי פלא דברי [רו]ם לנשיאי [רוש] יברך [בשם] כ[בו]ד אלוהים לכול כול בשבעה דברי פלא לברך לכול סודיהם במקדש קודשו בשבעה דברי פלא.⁵⁵

אחרי כשתים עשרה שורות נוספות של הכרזות טקסיות מעין אלה, שבהן מברכים דוברים שונים בשבעה דברי פלא ושבעה דברי קודש בברכה משותפת הקושרת את שביעיות הזמן לשביעיות הפולחן, נאמר:

55 4Q403, frag. 1i: 1-11 (ניוסם 1985, 187-188). לשיר זה עוד 20 שורות הממשיכות בתבנית זו (שם, 188-189). לראשיתו של 'שיר עולת השבת הששית', שנמצא במצדה, ראו ניוסם, שם, 168, שורה 8. וראו עתה DJD XI, pp. 256-257.

[השב]יעי בנשיאי רוש

יברך בשם קודשו לכול קדושים ממיסדי ד[עת] [בשב]עה [דברי] קודש פלאנו וברך [ל]כול מרימי משפטיו בשב[עה] ד[ברי] פלא למגני עוז וברך לכול נו[עדי] צדק [מה]ללי מלכות כבודו [] נצח בשבעה ד[ברי] פלא [ל]שלום עולמים וכול נשיאי [רוש] יברכו [יח]ד [ל]אוהי אלים [ב]שם קודשו [כ]כול שובועי [ת]עודותם [ו]ברכו לנועדי צדק וכול ברוכיו [ברו]כי עולמים.⁵⁶

כאמור, שבועה היא קריאה בשם האל הנעלם, הקשור בכינון גבולות ובמעבר מתווה ובוהו נטול שיעור גבול ומספר, שם ושפה, לבריאה המיוסדת על גבולות, תחומים ומחזוריים, שמות ולשון דיבור. השם קשור להשבעה ושבועה, התוחמת ואוסרת את סדרי הבריאה וחוקיותם וקושרת בין נצחיות הזמן והמקום באות ומספר. השם הוא העיקרון הצורני של ההווה המחליף אותה מן המציאות הכאוטית נטולת השפה והוא המקנה לעולם את דיוקנו המקודש הקשור בהתקשרות בשורשו האלוהי או בשבועה בשם האל. האל הבורא מציב את גבולות הזמן והמקום ותוחם תחומים נצחיים, כדבר משורר תהלים: 'אתה הכינות מאור ושמש. אתה הצבת כל גבולות ארץ קיץ וחרף אתה יצרתם' (עד 16-17), 'יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד [...] גבול שמת בל יעברון בל ישבון לכסות הארץ' (קד 5, 9). גבולות אלה של הוויות המכוונות בשם מוגדר מונצחים, מושבעים וקשורים בשמות הקודש, שהם ייצוג מילולי נתפס של מהותה האלוהית הנעלמת של ההווה המובחנת. אזכורם של שמות אלה כפי כוהנים ומלאכים מכוונה שבועה או השבעה בשם האל ומתייחס לנצחיות סדרי היקום: 'הוא אמר למיכאל להראותו את השם הנעלם למען יוכל להזכירו בשבועה וזה כח השבועה הזאת כי כבירה ועצומה היא' (חנוך א סט 14-15).

שבועה קשורה למספר שבע, המכוון את הזמן המקודש משבעת ימי הבריאה במחזור השבתות והמועדים. שבועה קשורה גם למניין המקודש של שבעת ימי הטהרה, המעבירים את האדם מתחומי הטומאה והמוות שאין להם מספר ושיעור, שפה ולשון, לתחומי הקדושה והטהרה הטבעיים תמיד במספר ומניין, בדעת וחוק, במחזור, תקופה ועונה, בשם ומילה. שבועה כרוכה גם במעברים בין עולם מיתי אגדי, שאינו כפוף לחוקי הטבע, לעולם ארצי ופולחני הכפוף להם, שכן היא קשורה ל'שבועה דברי פלא' הקשורים בשביעיות עבודת הקודש המלאכית במרחב השמימי המקודש של המרכבה ובשביעיות עבודת הקודש של משמרות הכהונה במקדש, המתחלפות מדי

56 4Q403, frag. 1i: 23-27 (ניוסם 1985, 189). לדיונה של ניוסם ראו שם, 195-197. וראו עתה DJD XI, p. 257.

שבת, מעלות קרבנות הנמנים בשביעיות, ומיטיבות את מנורת שבעת הקנים שתבניתה הוראתה למושה משמים (במ' ח 4).

בשירות עולת השבת, לשון המלאכים השוורת הכרות טקסיות הקשורות לשבועות ותבניות ליטורגיות שביעיות, עתירה בצירופים המפרשים את קולות התהילה השמימיים הנזכרים ביחזקאל (א 24, ג 12-13) ובתהלים. צירופים אלה, שהמילה שבע בהוראותיה השונות הקשורות לשבועה וברית, לשבוע ושבת, לשם ולמספר, לקדושה וטהרה, לשביתה, חירות ומועדי דרוך, היא המילה הרווחת בהם, יוצרים שגב נומינולי המאחד בין עולם המרכבה המלאכי למרחב המקודש הכהני. עולם המרכבה האלוהי הנתפס באספקלריה שביעית מחזורית משתקף במחזוריים הליטורגיים של שירות עולת השבת, המנציחות את השבועה והברית מדי שבעה ימים: 'שבעה בשבעה דברי רומי פלא'; 'שבעה בשבעה דברי תשבחות פלא'; 'שבעה רנות פלא'; 'שבע תהלי זמירות קודשו'; 'שבע זמירות קודשו'; 'שבעה דברי כבוד נפלאותיו'; 'שבעה דברי רום טוהר'; 'זמר עוז לאלוהי קודש בשבעה'; 'תהלת זמר בלשון השביעי'; 'שבעה דברי פלא'; 'שבע בשבעה'; 'שבוע שני יהלל שבעה'; 'בשבע גבורות פלאה'; 'בשבע הודות פלאיה'; 'רומי דעת בשבעה דברי רום'; 'ברכ בשבעה דברי פלא'; 'בשבעה דברי קודש פלאו'; ועוד עשרות רבות של צירופים דומים שכולם הם חלקים מתהילת שבעה ראשי צבאות המלאכים, המשרתים, מכהנים, מהללים ושרים מדי שבת בשבעה היכלות עליונים, המעוצבים בזיקה לדביר ולמרכבה שהיו במקדש שחרב ובזיקה לנצחיותו של הסדר הקוסמי-ליטורגי הנמנה בשביעיות ומיוצג במקדש השמימי. אלה הפכו ברוחם של הכהנים המתבדלים, שהקבילו בין שביעית הזמן המקודש לשביעית המרחב המקודש, לשבעה מקדשים, שבעה דבירים, שבע מרכבות, ושבעה ראשי כהונות מלאכים, המשביעים את העולם שיעמוד על כנו בשעה שהם קוראים בשם האל ומהללים כולם בעליונים: 'רום שבעת גבולי פלא בחוקות מקדשו ראשי נשיאי כהונות פלא':

וקול ברך מראשי דבירו [...]

וכול מחשבי הדביר יחושו בתהלי פלא בדביר [...]

פלא דביר לדביר בקול המוני קודש כול מחשביהם [...]

והללו יחד מרכבות דבירו וברכו פלא כרוביהם ואופניהם [...]

ראשי תבנית אלוהים והללוהו בדביר קודשו.⁵⁷

עבודת המלאכים בעולם המרכבה היא התשתית המושגית לעבודת הכהנים במקדש, כשם שלוחות השמים, שחוקיהם מפורטים בספר היובלים ונשמרים בידי מלאכים עדי

57 11Q17; DJD XXIII, השו, וראו קונקרדנצייה). 226, 1985, (ניוסם, 4Q403, frag. Iii: 11-16 p. 269

הברית בשמים, הם התשתית ללוחות הברית ולוחות העדות הנשמרים בידי כוהנים בארץ. ביטויים בנוסח 'שבעת דבירי כהונות', 'כוה[נות] שבע במקדש פלא לשבעת סודי קודש', 'מרכבות כבוד... מתהלכים עם כבוד מרכבות הפלא', 'שבע רוי דעת ברז הפלא לשבעת גבולי קודש קדשים',⁵⁸ מעידים על הצירוף בין מושגי המרחב המקודש, הלקוחים כולם מן המקדש והמרכבה בקודש הקודשים, ונבנים בתבנית שביעית מואנשת בשמים, ובין עבודת הקודש של שבעה ראשי כהונות המלאכים, המציניים את הזמן המקודש בשירי עולת השבת, הבנויים בתבנית ליטורגית שביעית קבועה סביב שבועות לוח השמש.

תבניות אלה משקפות כרונוטופיה מיסטית בעלת צביון שביעית היוצרת אחדות זמן, מקום ופולחן בשעה שהיא מנציחה סביב ציר שביעית את המקום המקודש בדמות המרכבה והמקדש המוכפלים בשבע, את הזמן המקודש המתחלק לשבע בזיקה לשבועות של לוח השמש ולשבחות הנשנות בסדר מספרי רצוף וקבוע, ואת הפולחן המקודש בדמות עבודת הקודש המלאכית-כוהנית הנערכת בשביעיות בנוסחאות ליטורגיות השבות ונשנות שבע פעמים, הקושרות בין האות והמספר או בין השבועה בשם המכוננת שמים וארץ ומבטיחה את נצחיות קיומם לבין המספר המבדיל בין תוהו לכריאה בשעה שהוא קוצב את מהלך הזמן הנצחי על פי תנועת גרמי השמים ומחזוריהם:

את השם הנעלם למען יוכל להזכירו בשבועה... ואלה הם מסתריו בשבועה הזאת... ובה נתלה הרקיע [...] והארץ נוסדה [...] ובשבועה ההיא נברא הים ואת החול שם לו גבול... ובשבועה ההיא חזקו תהמות ולא ינועו ממקומם למן העולם ועד העולם. ובשבועה ההיא ישלימו השמש והירח מהלכם ולא יסורו מפקדתם למן העולם ועד העולם. ובשבועה ההיא ישלימו הכוכבים את מהלכם וקרא להם בשמותיהם והם יענהו למן העולם ועד העולם [...] ועליהם קיימת כל השבועה הזאת ובה הם משמרים ודרכיהם משמרים ומהלכם לא יפצע (חננך א סט 14-25). בשביעיות שביעיות יחידות ישלים את כל אורו במזרח ובשבעה שבעה חלקים יחידים ישלים את כל חשכו במערב (חננך א עד 3).

היחס בין הסדר הקוסמי השמימי של עולם המרכבה ובין השתקפותו הארצית בזמן ובמרחב הוא דרכיוני וקשור ביחס שבין מיתוס, מיסטיקה ופולחן, שבהם הנעלם משתקף בנגלה: באחדות של זמן, מרחב וטקס מקודשים; והנגלה המוחש המחזורי, הסמלי, הטקסי והשירי, משקף את הנעלם, כפי שמסורת המרכבה מדגימה בבירור. צמדי מושגים הרווחים בספרות הכהונה המתבדלת משקפים את גילוי הנעלם בנגלה:

58 4Q403, frag. Iii: 22, 27; DJD XI, pp. 279-280

קודש/מקדש; שכנה/משכן; רוכב כרובים/מרכבה וכרובים; מלאך/כוהן; שבת/שבע; שם/השבעה; רו/שיר; פלא/שבח; מועדי ה'/לוח; לוחות השמים/לוחות העדות. מושגים אלה משקפים את היחס בין האלוהי, המופשט, האינסופי והנצחי ובין המוחשי, המושג בדעת האנושית. כלומר, את היחס בין הקדוש, הנעלם, העל-זמני, הקוסמי, שאינו נגלה ללא תיווך מלאכי-כוהני, ובין ייצוגו הגשמי, המיקרוקוסמי, בתחום מקודש המשקף את תפיסת הסדר המקרוקוסמי בתיווך כוהנים ומלאכים. יחס דו-כיווני זה בין הנעלם לנגלה מגשר בין האינסוף המקרוקוסמי הנשקף בעולם המרכבה השמימי ומלאכיו לבן דמותו המיקרוקוסמי – המקדש הארצי וכוהניו, באמצעות מושגים מוחשיים, פולחניים וליטורגיים, המשקפים את האלוהי, הנצחי והקוסמי על חוקיו ומחזוריו, אותותיו ומספריו האינסופיים והסופיים המופשטים והמוחשיים כאחד.

בשלביה השונים של המסורת המיסטית-הכהונית נמצא ציורים רבגוניים של חלוקותיו השביעיות של הזמן ושל חלוקותיו השביעיות של המרחב. במסורת זו נמצא את ייצוגי הזמן השביעוני ואת תיאורי שבעת הרקיעים והישויות השמימיות המצטיירים בתבניות שביעיות ובהקשר ליטורגי, החל במנורת שבעת הקנים, המסמלת לדברי יוסף בן מתתיהו את שבעת ימי השבוע,⁵⁹ וכלה ב'שבעה חולים ושבעה כרובים ושבעה בעלי שש כנפים ובקול אחד הם שרים' (חנוך ב ח 6). בדומה לכך מצויות בספרות חנוך מובאות רבות נוספות המתארות את הליטורגיה המלאכית והפולחן השמימי בויקה לשביעיות ולשירת הקדושה.⁶⁰ שיאה של מגמה זו מצוי בשירות עולת השבת, המאחדות סביב דימוי המרכבה את שביעיות הזמן, המקום והפולחן, המנציחות את הסדר השביעוני של היקום.

הכוהנים בני צדוק

המלאכים, בני דמותם השמימיים של הכוהנים, עוצבו בספרות הכהונה המתבדלת בזיקה מובהקת לכהונה, למקדש ולעבודת הקודש. בספרות זו טוו מחבריה הכוהנים מיתוס מורכב הקושר בין המשרתים בקודש בהיכל הארצי לבני דמותם השמימיים המשרתים בהיכלות השמימיים. לעומת זאת, דמותם הארצית של כוהני קומראן הצטיירה בזיקה מובהקת לכהונה הגדולה מימי משה ואהרן, המתוארת בדברי הימים א (פרק ה) ומונה את משמרת הקודש מימי לוי, קהת, עמרם ואהרן, אלעזר ופינחס וצאצאיהם ועד סוף ימי בית ראשון. כהונה זו, שנקשרה במסורת בית צדוק

59 בן מתתיהו, מלחמה ז, ה, ה (תרגום שמחוני, 383-384).

60 לדין במקורות השונים הדנים בקדושה ראו גרינולד תשמ"א; בראילן תשמ"ו; אליאור תשנ"ה.

(דה"א לד-מא) מתוארת בדברי הנביא-הכהן יחזקאל (יח' מ-מח), המטעים את בחירתם האלוהית ואת הווייתם המקודשת. בפרקים אלה מפורטים תיאורי המקדש והכהונה העתידיים ומתוארת דמותו האידאלית של המקדש ושל הפולחן הראוי. בתיאורים אלה מתייחד מקום יוצא דופן לכוהנים לבית צדוק, המיוחסים שבבני משפחות הכהונה, המתייחסים לצדוק הכהן שנשא את ארון ברית אלוהים בימי דוד ומשח את שלמה בנו למלך. כוהני בית צדוק, צאצאי אהרן, מגלמים במיתוס הכהוני את מסורת הכהונה הגדולה, הקשורה למלכות בית דוד ולמקדש שלמה, כפי שעולה בבירור מתעודות קומראניות שונות:

כי הנה בן נולד לישי בן פרץ בן יהוודה והוא אשר ילכוד
את סלע ציון ויורש משם את <כל> האמורי בְּחִלְרְבוֹ ויהיה עם לבבו
לבנות <את> הבית ליהוה אלוהי ישראל זהב וכסף [נחושת וברזל יכין]
ארוזים וברושים יביא [מ]לבנון לבנותו ובנו הקטן [הוא יבנו וצדוק]
יכהן שם ראישון [מ]בני פינחס [בכורכה] ואותו [יר]צה [ויברכהו יהוה]
[מעל] [ממ]עון מן השמים [כי] ידיד יהוה [ישכון לבטח ו]יהוה מגינו כל
[ה]ימים עמו ישכון לעד.⁶¹

בני צדוק מגלמים גם את הכהונה האידאלית לעתיד לבוא, הממשיכה את דרכה המקודשת של שושלת הכהונה הגדולה המשתלשלת מבני אהרן, אלעזר ופינחס, שומרת החוק והמשפט, התורה והמועדים, בחירת האל, המתקדשת ומיטהרת ומופקדת על משמרת הקודש מאז ומקדם. מיתוס כוהני זה היה בעל חשיבות מרכזית

61 4Q522 frag. 9ii: 3-9; DJD XXV, p. 55. טקסט קומראני זה, המכונה אפוקריפון יהושוע או קורות יהושוע, ערוך כחזון נבואי בדבר בניית המקדש בידי דוד, השביעי למשפחת אברהם (אברהם, יצחק, יעקב, יהודה, פרץ, ישי, דוד) וקשור בראשית הכהונה של כוהני בית צדוק (צדוק בן אחיטוב). סדר שביעוני זה אינו עולה כמובן בקנה אחד עם ייחוסו של דוד המלך בהיסטוריוגרפיה המקראית וייתכן שאינו אלא פרי שיבוש וקישוע בטקסט. עם זאת, דוד וצדוק כאחד הם הדור הארבע עשר לשושלת יהודה ולשושלת לוי. הזכות לשרת בקודש הייתה נתונה לבני אהרן כנוצר בספר שמות, אבל עוד קודם לבניין הבית ירדה קרנם של הכוהנים מבני אביתר ועלי (שמ"א ב 34; שמ"ב ח 17; מל"א ב 26-27; אחימלך בן אביתר הוא מבני איתמר [דה"א כד 3] ואילו צדוק הוא מבני אלעזר) וככוהנים ראשיים שימשו בבית ראשון רק הכוהנים מבני צדוק (מל"א ב 35, ד 2; דה"א ה 27-41). הקשר ההדוק בין משפחת המלוכה משבט יהודה למשפחת הכהונה הגדולה משבט לוי נקשר מוקדם מאוד בהיסטוריוגרפיה המקראית. ספר שמות (ו 23) מציין שאהרן בן עמרם משבט לוי נשא לאישה את אלישבע, אחות נחשון בן עמינדב; נחשון בן עמינדב נשיא שבט יהודה (במ' ב 3). אלישבע בת עמינדב משבט יהודה היא אמם של נב וביהוא, שמתו במדבר, ושל אלעזר ואיתמר, ממשיכי שושלת הכהונה הנקראת בימי דוד שושלת בית צדוק.

בעולמה של הכהונה המתבדלת שהתייחסה לבית צדוק, ועמדתו של הנביא יחזקאל בסוגיה מעלה שאלות מעניינות בדבר הזיקה בין המציאות ההיסטורית בימי בית ראשון להסתמכות עליה בתקופה החשמונאית.

בחמישה מקומות מזכיר יחזקאל בלשון מפורשת את בחירתם של בני צדוק בידי האל, ואת הזכות הבלעדית השמורה להם בעבודת הקודש ובמשמרת המזבח. ייתכן שגלום כאן פולמוס מובלע כנגד טוענים אחרים לכהונה, אך אין ספק שלבית צדוק, צאצאי אהרן ובניו, שהוקדשו כקודש קודשים (דה"א כג 13), שמור בדברי הנביא הכוהן מעמד ייחודי הקשור במקור תוקף אלוהי:

לכהנים שמרי משמרת המזבח המה בני צדוק הקרבים מבני לוי אל ה' לשרתו (מ 46). ונתתה אל הכהנים הלויים אשר הם מורע צדוק הקרבים אלי נאם אדני ה' לשרתני (מג 19). והכהנים הלויים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי המה יקרבו אלי לשרתני ועמדו לפני להקריב לי חלב ודם נאם אדני ה'. המה יבאו אל מקדשי והמה יקרבו אל שלחני לשרתני ושמרו את משמרת. והיה בבואם אל שערי החצר הפנימית בגדי פשתים ילבשו (מד 15-17). ואת עמי יורו בין קדש לחל ובין טמא לטהור יודיעם. ועל ריב המה יעמדו ל[מ]שפט במשפטי ושפטו ואת תורת י ואת חקתי בכל מועדי ישמרו ואת שבתותי יקדשו [...] והיתה להם לנחלה אני נחלתם ואחזה לא תתנו להם בישראל אני אחותם (מד 23-28). לכהנים המקדש מבני צדוק אשר שמרו משמרת אשר לא תעו בתעות בני ישראל כאשר תעו הלויים. והיתה להם תרומה מתרומת הארץ קדש קדשים אל גבול הלויים (מח 11-12).

מעמד נבחר זה של הכהנים בני צדוק, שומרי משמרת הקודש, שומרי הבריתות והמצוות ושומרי השבתות והמועדים בחזון יחזקאל, ששם קשור בצדק וצדקה, באור, תום ויושר לבב, הטביע את חותמו כאידאל ארכיטיפי על אנשי קומראן, שראו עצמם כפופים להנהגתם של בני צדוק שומרי דרכי הצדק והאמת, שומרי המצוות והבריתות ושומרי מסורת הלוח והמקדש, השבתות והמועדים. הם ראו את הנהגתם כמתייחסת על בית צדוק ההיסטורי, שראשיתו באלעזר בן אהרן ובפינחס בנו ובבניהם הנזכרים ברשימות היוחסין בדברי הימים א ה בעזרא ז ובנחמיה יא 11 וקודם לכן במקוטע בפרקים שונים בחומש, בשמואל ב ובמלכים ב, ואתריות אולי במורה הצדק האנונימי מחדש הברית, המכונה בפשר תהלים 'הכוהן מורה הצדק'.⁶² הם כינו עצמם בשם בית צדוק, המבטא את זיקתם למסורת המקודשת של הכהונה הגדולה בימי בית ראשון

62 ראו: כי יהיה סומך ידו [ש]רו על הכוהן מורה [ה]צדק אשר [ה]כינו לבנות לו עדתו' (ליכט תשי"ז, 16-15, 243).

ולמסורת מלכות בית דוד, לכהונה ששירתה בקודש עד לתקופה החשמונאית ולכהונה שתשרת בקודש, לפי חזון יחזקאל, באחרית הימים.⁶³ בקומראן נמצאו רשימות מפורטות על השתלשלות הכהונה מימי משה ואהרן ועד לזמנם של הכותבים,⁶⁴ הדומות בחלקן לרשימות בדברי הימים א ה 27-41 המונות השתלשלות שושלתית זו עד לחורבן בית ראשון.

אחריתה של שושלת בית צדוק בשנות השבעים והשישים של המאה השנייה לפני הספירה הייתה טרגית: לכוהן הגדול שמעון בן יוחנן, שנודע בשם שמעון הצדיק, היו שני בנים: הכוהן הגדול חוניו השלישי שירש את מקומו ואחיו יסור'ישוע שחתר לתפוס את הכהונה הגדולה. עם עליית אנטיוכוס אפיפנס לשלטון בשנת 175 לפני הספירה, יסון, שתמך בהתייונות הציע כסף לשליט הסלווקי בתמורה לקבלת הכהונה הגדולה, הדיח את אחיו חוניו וכיהן ככוהן גדול בשנים 175-172. יסון הודח מן הכהונה על ידי מנלאוס ממשפחת בני טוביה שהיה מתייוון קיצוני שכיהן ככוהן גדול ושיתף פעולה בחילול הקודש ובתהליך ההלניזציה של המקדש. בשנת 171 לפני הספירה הוא רצח את חוניו השלישי באנטיוכיה באמצעות שליח, משום שחש מהשפעתו ומתביעתו לכהונה. העדות ההיסטורית על הדחת בית צדוק בעקבות מלחמת האחים הכהנים

63 בני צדוק נזכרים בין השאר בסרך הברכות: DJD I, p. 124. ראו גם: 'ימשיבים על פי בני צדוק הכהנים'; 'בני צדוק הכהנים שומרי הברית ודורשי רצוני'; 'להבדיל ולשקול בני הצדק לפי רוחם' (סרך היחד, 2, 5, 9; 14 [ליכט תשכ"ה, 123, 131, 195]). ליכט מציין בהערה על אתר שבטקסט כתוב 'בני הצדוק' והוא תיקן נוסח זה מאחר שלדעתו מדובר בטעות. בעותק קדום של הסרך נמצא הביטוי 'בני הצדק': 'להבדיל ולשקול את בני הצדק לפי רוחמה' (4QS^c, frag. Iiii:); 'צ'רלסוורת וקימרון 1994), והשוו סרך היחד מהמקרה הרביעית 4Q 259; DJD XXVI, p. 145; 'בני צדוק ואנשי בריתם'; 'על פי בני צדוק הכהנים'; 'לפני בני צדוק הכהנים' (סרך העדה 1, 2, 24; 3 [ליכט תשכ"ה, 260, 264]); 'הכהנים והלויים ובני צדוק' (ברית רמשיק III, 21 - IV, 1 [ברושי וקימרון 1992, 15-17]); 'ובני צדוק הם בחירי ישראל קריאי השם העמדיים באחרית הימים' (שם, IV, 3-4 [שם, 17]); 'עד עמוד צדוק' (שם, V, 5 [שם, 19]); 'בני צדוק הכהנים אשר בחר בם אל לחוק בריתו לעולם' (סרך הברכות, 3, 22 [ליכט תשכ"ה, 281]); 'בני צדוק הכהנים הנה המה שבי ישראל' (וכהולדר ואבג 1991, 10); 'והמה אשר כתוב עליהמה בספר יחזקאל הנביא אשר לואן יטמאו עוד בכול' גלגליהמה המה בני צדוק ואנשי עצממה רודפי צדק מאחריהמה לעצת היחד' (4Q174, Florilegium), גרסיה מרטינו וטיכלאר 1997, 354).

דומה שיש קשר בין דימויים באחרית הימים כעדת כל בני הצדק לזיהויים כבני צדוק: 'ועדת כל בני הצדק המה [מקמי הברית הסרים מלכת [ב]ד[ר]ך העם ואלוהיך הואה מלכי צדק אשר יציל[מה] מיד בליעל ואשר אמר והעברתמה [ש]ופר ב[כ]ל ארץ' (11Q13; DJD XXIII, p. 226). קרוב לוודאי שיש קשר בין כינויו של מורה הצדק ובין זיקתו לבית צדוק. בפשר תהלים לו 22-23: 'פשרו על הכוהן מורה הצדק אשר בחר בו אל לעמוד כיא הכינו לבנות לו עדת בחיריו באמת' (ליכט תשי"ז, 243; גרסיה מרטינו וטיכלאר 1997, 344). השו פשר מיכה: 'פשרו על מורה הצדק אשר הואה מורה התורה לעדתו ולכול המתנדבים לוסף על בחירי [אל עושי התורה] בעצת היחד' (DJD I, p. 78).

על שאלת מועד הנהגתם של בני צדוק בקומראן ראו להלן הערה 71.

המקדש. נקודת המוצא של כותבי האיגרת היא שהמקדש נטמא: 'ואתם יודעים שמקצת הכהנים והעם מתערבים והם מתוככים ומטמאים את זרע הקודש ואף את זרעם עם הזונות'.⁶⁵

לצד המאבק במציאות המוחשית על הזכות לשרת בקודש ועל מקור תוקפה וסמכותה של זכות זו על שלל ביטוייה וגילוייה, עסקו בני צדוק באישוש מקור תוקפם וסמכותם בעולם החזיוני, במקורותיו המקודשים, בגילוייהם הפולחניים ובמקורם העל-זמני. רישומיו של מאבק פנימי וחיצוני זה נמצא בספרות קומראן הקושרת עצמה לבני צדוק. בין אם הכוונה לשם כללי של אלה המזדהים עם מסורת הכהונה המקראית וקדושת הכתוב ונצחיות תוקפו, המתייחשים כולם לכהונה הגדולה ששירתה בקודש על פי מסורת זו מימי שלמה ועד ימי שמעון הצדיק, בין אם הכוונה לבני משפחת הכוהנים הרואים עצמם כיורשי הכהונה הגדולה השמורה להם כזכות בלעדית ולאנשי בריתם התומכים בטענתם, בין אם אין זה אלא שם כללי למתנגדי הכהונה החשמונאית, הנסמך על דברי הנביא יחזקאל (מ-מח), אין ספק במקומם המרכזי של הכוהנים בני צדוק כמגלמי האתוס הכוהני האידיאלי בקהילה זו.

האוריינטציה הכהנית הכוללת בספרות הכהונה המתבדלת וחריפות המאבק נגד המקדש הטמא ומטמאיו, בצד המאבק על הלוח ועל הטהרה, והיקף המסורות הכהניות השונות שנמצאו בקומראן המתייחסות למקדש, והברכות לבני צדוק שנמצאו במגילות, מאששים את ההנחה שמדובר בכהונת בית צדוק המודחת ובבעלי בריתה שהיו יורשיה ויוצריה של מסורת כוהנית עשירה.

ייתכן שהעתיד הנבואי הפך להווה אצל בני העדה, שכן הם פירשו את אחרית הימים בחזון יחזקאל כמכוונת לתקופתם, כשם שבעלי הפרשים פירשו את נבואות מיכה, נחום וחבקוק כמדברות על זמנה של העדה. בספרות זו, תיאור מעמד הכוהנים לעתיד לבוא בחזון המקדש של יחזקאל קשור לעבודת הקודש שתתחדש בידי הכוהנים בני צדוק, שומרי משמרת הקודש האמתיים, לאחר גירושם מן המקדש של הכוהנים הלא-טהורים, ההולכים בדרכי עוול. נימת הפולמוס החריפה שנוקט הנביא בשלהי ימי בית ראשון בדבר חטאי הכוהנים מחללי הקודש – 'כהנייה חמסו תורת יוחללו קדשי בין קדש לחל לא הבדילו ובין הטמא לטהור לא הודיעו ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם' (יח' כב 26) – עוררה הד עמוק בחוגי הכהונה המתבדלת, שייחסה עצמה על בית צדוק וראתה עצמה מנושלת בחזק יד מעבודת הקודש בידי בית חשמונאי שנטל לעצמו שלא כדין את הכהונה הגדולה וחילל את המקדש.⁶⁶ תיאורי הגנאי של יריביהם

חזונו ויאסון והמאבקים בין הפלגים השונים, שנסתייעו בתמיכת המלכים התלמיים במצרים מזה והשליטים הסלבקים בסוריה מזה, ועל דחיקתם מן הכהונה בעקבות מרד החשמונאים ועליית בני חשמונאי לכהונה הגדולה, עדות זו עולה בקנה אחד עם מסורת בני צדוק ששירתו בקודש ככהונה הלגיטימית היחידה עד זמנו של בן סירא, האומר: 'הודו לבוחר בבני צדוק לכהן' (נא 29), בשנות השמונים של המאה השנייה לפני הספירה. בני צדוק שירתו תוך כדי מריבות בשנות השבעים של מאה זו ואיבדו את הכהונה הגדולה עם עליית בית חשמונאי. יוסף בן מתתיהו תיאר את כוהני בית צדוק שכיחנו במקדש לפני כהונת בית חשמונאי,⁶⁵ ואת התנגדותם לכהונה החשמונאית ולמינוי יונתן בן מתתיהו החשמונאי לכהן גדול בידי השליט הסלווקי אלכסנדר באלאס בשנת 152. באותה עת חזונו הרביעי, הכוהן הגדול האחרון לבית צדוק, בנו של חזונו השלישי שנרצח בשנת 171, ייסד מקדש מתחרה במצרים שפעל בשנים 170-154 במחאה על שהכהונה הגדולה נגזלה ממנו בידי מנלאוס ואלקמוס הכוהנים המתיוונים שמינה אנטיוכוס תמורת כסף,⁶⁶ ולאחר מכן בידי יונתן החשמונאי ומשום שראה את מקדש ירושלים כמופקע מקדושתו.⁶⁷ בית חשמונאי נטל לעצמו לא רק את הכהונה הגדולה אלא גם את המלוכה, וצירוף זה – כהונה גדולה ומלוכה שניטלו שלא כדין – עורר התנגדות משום שהכהונה הייתה זכות המסורה לבני צדוק (דה"א ה 27-41 והמסורות שנוכרו לעיל) והמלוכה הייתה זכות המסורה לשבט יהודה ולבית דוד בכל המסורת המקראית. כאמור, בין משפחת הכהונה בית צדוק למשפחת המלוכה בית דוד היו קשרים עתיקי ימים. מקומו המרכזי של דוד ושל בית דוד במגילות מדבר יהודה משקף מציאות זו.⁶⁸

הד להתרחשויות אלה נמצא בחיבור מקצת מעשי התורה, שמחבריו היו כוהנים שפרשו מן המקדש בעקבות תפיסת הכהונה הגדולה בידי בית חשמונאי. חיבור זה, המתוארך לראשית התקופה החשמונאית בידי מהדיריו קימרון וסטראנגל, עוסק בהלכות הקשורות למקדש ובפולמוס עליהן. חוקרי ההיסטוריה של ההלכה עמדו על כך שהעמדות המוצגות בטקסט משקפות את ההלכה הצדוקית מלפני מרד החשמונאים. תיארוך זה גם מסביר את הקרבה להלכה של ספר היובלים, שנתחבר סמוך לשנת 168 לפני הספירה, המקבילה בכמה וכמה נושאים להלכה של מגילת המקדש ושל מקצת מעשי התורה. כל ההלכות הנדונות במקצת מעשי תורה עוסקות בפולחן המתנהל במקדש, בטהרה ובקרבות ודנות בהיבטים שונים של טומאת

65 בן מתתיהו, קדמוניות יג, י, 293-294 (תרגום שליט, ג, 99-100).

66 מקבים ב ד (כהנא תרצ"ו, ב, קפח-קצד).

67 בן מתתיהו, קדמוניות יג, א, 62-63 (תרגום שליט, ג, 80); מלחמה ז, י, ב-ג (תרגום שמחוני, 403-404).

68 ראו לעיל הערה 61.

69 4Q396, col. IV: 9-11; DJD X, p. 21

70 על התמורות ההיסטוריות-מדיניות ודתיות בתקופת החשמונאים ראו שירר, ורמש, מילר, בלק וגורמן 1973-1987; הגל 1974; בר כוכבא תשמ"א; לזין תשמ"א; שטרן תשמ"ט; שטרן תשמ"א; שורץ תשמ"ו; שורץ 1981. מוויית הראייה של חקר קומראן ראו קרוס 1971.

ההולכים בשרירות לבם ומחללים את המקדש, מנוסחים בלשון הנביא יחזקאל כשם שהדימוי הכהוני המקודש המתייחס לבית צדוק מנוסח בהשראת דבריו. לעומת אנשי העוול המחללים את המקדש, מטמאים את הקודש והולכים בשרירות לבם, בנתה הכהונה המתבדלת בחזון ובמציאות 'מקדש אדם' וכוננה את עדת הקודש החיה חיי שיתוף, ממשיכה את מורשת 'מורה הצדק' ומעמידה בראשה את הכהנים בני צדוק. בסרך היחד נאמר:

וזה הסרך לאנשי היחד המתנדבים
לשוב מכול רע
ולהחזיק בכול אשר צוה לרצונו
להבדל מעדת אנשי העול
להיות ליחד בתורה ובהון
ומשיבים על פי בני צדוק הכהנים שומרי הברית ועל פי
רוב אנשי היחד המחזקים בברית.⁷¹

71 סרך היחד 5, 3-1 (ליכט תשכ"ה, 123). במערה הרביעית בקומראן נמצאו נוסחים מקבילים של סרך היחד 4QS^d - 4QS^b. לקטעים הנוכחים לעיל ששם של בני צדוק נעדר מהם ראו ורמש 1991, 250-255; באומגרטן 1997, 137-156. וראו עתה 96. DJD XXVI, p. 156-137. במקום ש-1QS מציין 'ומשיבים על פי בני צדוק הכהנים שומרי הברית ועל פי רוב אנשי היחד המחזקים בברית' (5, 2-3 (ליכט תשכ"ה, 123)), 4QS^d, הנחשב לעותק קדום, מציין 'ומשיבים על פי הרבים'; במקום שהעותק הראשון מביא לכל הנגלה ממנה לבני צדוק הכהנים שומרי הברית ודורשי רצונו' (5, 9 (שם, 131)), מביא העותק השני: 'כל הנגלה מן (התורה) [לרוב] עצת אנשי היחד [ולהבדל מכל אנשי] העוול' (צ'רלסוורת וקימרון 1994; גרסיה-מרטינו וטיכלאר 1997, 510-526). עובדה זו עוררה השערות שונות בדבר סדר השתלשלות ההנהגה בקומראן. באומגרטן (1997) טוען שהופעת בני צדוק בעותקים המאוחרים של סרך היחד היא עדות לשינוי שחל בכת קומראן, שהפכה מחברה דמוקרטית לעדה המונהגת בידי קבוצת עילית כוהנית מבני צדוק. עם זאת, הוא מציין שברור שכהנים בני אהרן שלטו בעדה מלכתחילה. לדעתו אין הבדל בין השניים, הלוא בני צדוק הם בני אהרן על פי סדר פטרילינארי. נוכחותם של הכהנים בני צדוק אינה שלב מאוחר אלא היא מהותית לעצם ייסוד העדה, כפי שעולה משרידי הקטעים של החיבורים השונים שהגיעו לידינו. קבוצה זו, המכנה את עצמה 'בני צדוק הכהנים שומרי הברית', 'בני אהרן קודש קדושים' (4Q396, frags.). 20. DJD X. p. 8; 1-2iv), 'סוד קודש קדושים לאהרן' (סרך היחד 8, 6 (ליכט תשכ"ה, 179)), ו'הכהנים בני לוי, מציינת את ייחודה הכהני המתייחס לתביעה להכרה ברציפות המסורת הכהנית העוברת מאב לבן מימי לוי ואהרן, אלעזר וצדוק, ועד דברי הימים, עורא ונחמיה, המונים את שלשלת הכהונה הגדולה. ייחוד זה כרוך בויקה הייחודית לספר יחזקאל, המפליג בשבח הכהנים בני צדוק שומרי משמרת המזבח (מ 46), ובתמיכה במשפחת חוניו, המשפחה המתייחסת על בית צדוק שממנה נבחרו הכהנים הגדולים מראשית ימי בית ראשון ועד לעליית בית חשמונאי. הברכה המובאת בבן סירא נא 29, המתייחסת לאל הבוחר בבני צדוק לכהן בקודש, מתעדת מסורת היסטורית כנוכחות ממשית של בית צדוק במקדש בראשית המאה השנייה לפסה"נ.

ובנוסח דומה בסרך העדה:

וזה הסרך לכול עדת ישראל באחרית הימים בהאספם ליחד להתהלך על פי משפט בני צדוק הכהנים ואנושי בריתם אשר סרו מלכת בדרך העם המה אנושי עצתו אשר שמרו בריתו בתוך רשעה לכפר בעד הארץ בבואם יקהילו את כול הבאים מטף עד נשים וקראו באוניהמה את כול חוקי הברית ולהבינם ככול משפטיהמה.⁷²

בפתיחת סרך היחד נאמר שכל המצטרף לכת חייב להישבע לקבל את תורת משה בנוסח שנגלה לכוהני היחד, הלוא הם הכהנים בני צדוק:

כול הבא לעצת היחד -
יבוא בברית אל לעיני כול המתנדבים, ויקם על נפשו
בשבועת אָסֶר לשוב אל תורת מושה ככול אשר צוה בכול
לב ובכול נפש, לכול הנגלה ממנה לבני צדוק הכהנים
שומרי הברית ודורשי רצונו, ולרוב אנשי בריתם המת-
נדבים יחד לאמתו ולהתלך ברצונו.⁷³

נוסח זה קשור ככל הנראה גם בנוסח תורת משה המצוי בספר היובלים, המוכתב מפי מלאך הפנים ונשמר בידי כוהני בית צדוק, הקושרים עצמם למלאכי הפנים, כפי שניכר מהברכה לכוהן הגדול שהובאה לעיל. גם עתיד העדה מצטייר כקשור להנהגת בית צדוק, כעולה מפתיחת סרך אחרית הימים: 'וזה הסרך לכול עדת ישראל באחרית הימים: בהספם ליחד להתהלך על פי משפט בני צדוק הכהנים ואנושי בריתם אשר סרו מלכת בדרך העם, המה אנושי עצתו אשר שמרו בריתו'.⁷⁴ בברית דמשק נזכרת במפורש הויקה לדברי יחזקאל: 'כאשר הקים אל להם ביד יחזקאל הנביא לאמר הכהנים והלויים ובני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי... ובני צדוק הם בחירי ישראל קריאי השם העומדים באחרית הימים'.⁷⁵ בסרך הברכות מצויה ברכה מיוחדת לבני צדוק שבפתיחתה נאמר:

דברי ברכה (למשכיל לברך) את בני צדוק הכהנים אשר
בחר בם אל לחזק בריתו [לעולם ולבחן] כול משפטיו בתוך
עמו ולהורותם כאשר צוה ויקימו באמ[ת] בריתו] ובצדק

72 1QSa, col. I: 1-5; DJD XXVI, p. 536 (גרסיה-מרטינו וטיכלאר 1997, 100).

73 סרך היחד 1, 7-10 (ליכט תשכ"ה, 131). וראו לעיל הערה 65.

74 סרך העדה 1, 1-2 (ליכט תשכ"ה, 251-252); DJD I, p. 109.

75 ברית דמשק IV, 3-4 (ברושי וקימרון 1992, 17).

פקדו כול חוקיו ויתהלכו כא[שר] בחר:
 יברככה אדוני מ[מעון] ק[ו]דשו
 וישמכה מכלול הדר בתוֹך עדת] קדושים
 וברית כהונתו] יח[דש לכה
 ויתנכה מקור] דעת לעצת] קודש.⁷⁶

מכתבי קומראן שהגיעו לידינו עולה בבירור שהנהגת העדה הייתה הנהגה כוהנית שייחסה עצמה על בית צדוק וקשרה עצמה לכהונה הגדולה החל בימי משה ואהרן, עבור בבית ראשון בימי דוד ושלמה, וכלה בכהונה של אחרית הימים, וקשרה עצמה לכהונה מלאכית שאותה ראתה כבת דמותה וכמקור סמכותה. קרוב לוודאי שהביטוי 'נועדי צדק' בשירות עולת השבת, המתאר את הכהנים השמימיים המשרתים בעולמות עליונים לעומת 'בני צדק/בני צדוק' המשרתים בעולם הזה, והביטויים השונים בספרות קומראן הקשורים בצדק, החל ב'מורה הצדק', 'כוהן צדק' ו'מטעת צדק' וכלה ב'דרכי צדק', 'דברי צדק' ו'בני צדוק הם בחירי ישראל' בברית דמשק,⁷⁷ קשורים גם הם לזהות הכוהנית-מלאכית של בית צדוק. בני צדק או בני צדוק נזכרים, בין השאר, בסרך היחיד: 'ביד שר אורים ממשלת כול בני צדק',⁷⁸ ובמגילת מלחמת בני אור בבני חושך: 'שר מאור מאו פקדתה לעוזרנו ובגורלו כול בני צדק וכל רוחי אמת בממשלתו',⁷⁹ ו'בחירי צדק' נזכרים במגילת ההודיות.⁸⁰

יש עניין בעובדה שהן המונח המקראי 'בני צדוק' שזכה למעמד מיוחד בספר יחזקאל הן המונח 'וני מרכבה' שמשמעו מראות המרכבה השמימית המתייחס למרכבת יחזקאל מופיעים בספר בן סירא העברי שנמצא בקומראן, המתאר את עבודת המקדש ואת הכהונה הגדולה בויקה לבית צדוק, בשנת 180 לפני הספירה בקירוב, ואומר במזמור הלל שנהג במקדש בזמנו: 'הודו לבוחר בבני צדוק לכהן כי לעולם חסדו' (גא 29).⁸¹

76 סרך הברכות 3, 22-27 (ליכט תשכ"ה, 281. דיון, שם, 275). לקריאה שונה ראו DJD I, p. 124 וראו גם באומגרטן 1979, 234-235. עובדה מעניינת היא ששם האל אינו נזכר בברכת הכהנים לעדה המובאת בסרך היחיד (ליכט תשכ"ה, 68) בניגוד לנוסח המקראי (במ' ו 27-22). אולם שם האל נזכר בברכה לבני צדוק, המובאת לעיל.

77 ברית דמשק IV, 3-4 (ברושי וקמרון 1996, 17)

78 סרך היחיד 3, 20 (ליכט תשכ"ה, 92).

79 מלחמת בני אור בבני חושך [13], 10 (דין תשט"ו, 226).

80 הודיה ב, 2, 13 (ליכט תשי"ז, 67).

81 מהדורת סגל תשל"ב, שנה. וראו הערת המהדיר (שם, שנו), המתייחסת לבית צדוק, ודבריו במבוא (שם, 3-5). פרק זה נמצא גם במגילת תהלים¹¹ QP^s. הימצאותו בשני סקסטים שונים מעידה שזו הייתה 'יחידה צפה', היינו יחידה שקשה להתחקות אחר מקורה. ונראים דבריו של סגל שמדובר בממור שהושמט מסדר העבודה בתקופה החשמונאית בשל השבת לבית צדוק הכלול בו. על 'וני מרכבה' ראו בן סירא מט 8. לדברי שבת על חנוך ראו בן סירא מד 16, מט 14.

והותם ההיסטורית של מחברי ספרות קומראן שנויה במחלוקת מאז גילוי מגילות מדבר יהודה, כפי שניכר בעליל מספרות המחקר, אבל דומה שקשה לחלוק על כך שלכוהנים יוחס תפקיד מרכזי במבנה ההיררכי של העדה על פי הסדר המקראי, כפי שעולה ממגילת הסרכים, מכתבי ההלכה שנמצאו בקומראן ומחזון אחרית הימים שלה. במגילת הסרכים נמצא הצהרה המגדירה את זהות הכת ואת אחיזתה הכוהנית: 'ובתכון העת בהיות אלה בישראל נכונה עצת היחד באמת למטעת עולם בית קודש לישראל וסוד קודש קודשים לאהרון עדי אמת למשפט ובחירי רצון לכפר בעד הארץ ולהשב לרשעים גמולם'.⁸² הביטוי קודש קודשים הרווח בספרות המקראית בויקה למקדש ולבני אהרן רווח בכתבי הכהונה המתבדלת בויקה לכוהנים, למלאכים ולהיכלות עליונים וקשור בבני אהרן כבמסורת המקראית. בברית דמשק נמצא משפטים המדגישים את המעלה הכוהנית: 'סרך מושב כל המחנות יפקדו כולם בשמותיהם הכהנים לראשונה והלויים שנים ובני ישראל שלשתם והגר רביעי ויכתבו בשמותיהם איש אחר אחיהו הכהנים לראשונה והלויים שנים';⁸³ 'בני צדוק הכהנים הנה המה... מדרש התורה האחרון'.⁸⁴ ובפשר ישעיה נמצא את דימויים בויקה לאבני החושן: 'לברך כול ישראל: כפוך... ויסדתיך בספירים [יש' נד 11] פשרו אשר יסדו את עצת היחד [הם] הכהנים והעם הם עדת בחירו כאבן הספיר בתוך האבנים' (ה 48-50).

העדות הספרותית העשירה אינה מלמדת אותנו על מכלול פניה של המציאות ההיסטורית, ולכן קשה לומר בוודאות מהי מידת הממשות של המסורות הכוהניות השונות, מה אינו אלא מיתוס המשחזר את העבר לאור צורכי ההווה, ומה היו היחסים בין בתי הכהונה השונים מזווית ראייתם של החוגים הנוגעים בדבר. מאחר שרק קולו של צד אחד הגיע לידינו, קשה לדעת מה היו היחסים בין כוהנים ללויים בימי הבית ובחוגי קומראן. המסורות השונות מעלות עדויות סותרות, כאלה המזהות בין כוהנים ללויים, כאלה המפרידות ביניהם ומקצות להם תפקידים נפרדים ומעלה שונה, וכאלה המתעלמות מהלויים לגמרי.

אולם למרות העדויות השונות והשאלות הסבוכות הכרוכות בהערכתן – במציאות המורכבת מעדויות העולות מן המסורת המקראית המשקפת קולות שונים ומספרות הכהונה שנמצאה בקומראן ומספרות בית שני – דומה שאין ספק בדבר הטעמת בחירתם האלוהית של הכהנים ומעלתם בקודש בצורות שונות בספרות כוהנית זו, המעגנת את תקפותה במקורות שמימיים, מייחדת את הפולחן, החוק והמשפט לכוהנים בויקה למלאכים בשעה שהיא מכוננת ומנציחה מעמד מקודש כלפי פנים ונאבקות על בלעדיותו ותקפותו כלפי חוץ.

82 סרך היחד 8, 5-7 (ליכט תשכ"ה, 179).

83 גרסה מרטינו וטיכלאר 1997, 572.

84 4Q266, frag. 5i: 16; DJD XVIII, p. 48